PART FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

GODINA III
BROJ 42

Uredništvo: Francuska 7 tel. 28-098
Administracija: Francuska 5 tel. 28-490

BEOGRAD, UTORAK, 17 OKTOBAR 1950

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
4 DINARA

NAŠ BEOGRAD

Sime Vučetić

Gradovi imaju svoje draži i svoje ljepote, — i samo su na jednom mjestu tako i tako drvoredi zeleni ili su tako i tako žive, bučne ulice, ceste, trgovi, predgrađa. A te draži i te ljepote odmah zapljuskuju u dojmovima koji, može se reći, nekako brzo prolaze i izblijede. No ne žive li iza dojmova, iza onih prvih utisaka i nešto dublje; nešto što se ne može zapaziti pri prvom dodiru i prolazom kroz trgov i ulice? Doista, gradovi imaju svoje draži i svojih dana i svojih večeri, ali gradovi imaju i svoje uspomene, svoja vječita svjedočanstva koja se ne mogu otkriti pri prvom susretu. Dublja je i sadržajnija ljepota prošlosti jednog grada, dublja od ljepote njegovih trgova. Grad se hrani i živi od svojih obličja i od sudbina naslaganih u knjigama i svjedočanstvima kroz stoljeća. Tako u prožimanju dojmova, nasljeđa i naravno novih strasti, pobuda, događaja... izrasta, tako reći, duh grada, ona posebna i zato trajna karakteristika.

Čini mi se da je burna i slobodna ljepota Beograda. Tako čudnovato bliskih ljudi u riječi i pokretu ima malo gdje; stjecanje putova i sudbina, sukobljavanje raznih političkih smjernica kroz stoljeća odrazilo se u ćudi ljudi, u njihovom smijehu, u živom humoru, u tuzi, u buri, u mudrovanju. Nešto duboko naše, neposredno i svježe diše ulicama i očima Beograda.

More je imena i spomena naše kulture istinski izraz veličine, umješnosti i pameti našeg naroda. To je sigurno. Ali koje naše ime sadrži kao Beograd u svojem eposu tako istinito našu sudbinu, upravo tipičnu za sve naše krajeve, za sve naše pokrajine, krajine, gradove i republike, — od dubrovačke republike do naše socijalističke republike?

Koliko li je vojska tu u Beogradu pljačkalo koliko li banda sa svih strana balkansko-podunavskih i orijentalnih daljina, tu u Beogradu, ne zaigra svoje krvavo kolo i ne poravna vrijednosti što su ih stvorile radne ruke i naši umovi! Paljenje beogradske Narodne biblioteke karakterizira osvajače kroz stoljeća. Kao što ono košava s Dunava zastruji i htjela bi, tako se čini, da proždere ulice i pomete ljude s pločnika, tako ljuto struje vojske, dahije, haračlije i bande tuđinske kroz vjekove. Svaki je djavao htio, od rimskih osvajača do nacističkih dželata, da se oblizuje nad našom sudbinom, nad našom djecom. Shvatili smo iz stoljeća povik za slobodom i našu borbu za živu, konkretnu, svagdanju slobodu. Kroz žđrijela i ironiju historije izvija se prama nama veliko i oštro ime slobode.

Turski su osvajači kamenjem Zemuna gradili utvrde Beograda, a Mađari su kamenjem Beograda gradili tvrđave Zemuna. Tako su nas razgrađivali stoljećima, tako su od našeg kamenja, od naše kulture i od našeg truda gradili svoje utvrde osvajači kroz stoljeća. Poznata je historija vojne krajine. Zna se kako je cijela naša zemlja bila vojna krajina. Turski su osvajači od lubanja sinova Srbije izginulih 1809 god. na Kamenici sagradili Čele Kulu u niškoj okolini jer nisu, u tom času mogli da takvu kulu podignu u Beogradu, da bi, kao paljenjem moštiju, užasnuli narod Srbije, puntarsku klasu našeg naroda. »Naš narodni pokret — napisao je Dimitrije Tucović — za oslobođenje od turske vladavine imao je revolucionaran karakter jer su nosilac pokreta bile široke seoske mase srpskog naroda koje su stajale u najoštrijoj klasnoj suprotnosti sa turskim spahijama kao političkim i ekonomskim gospodarima u isto vreme«. Turski su osvajači gradili tako strašne spomenike kao Čele Kulu, kad je Srbija, prva od svih naroda odavde do dalekog istoka, probila zid careva, carski zid i tražila puteve demokracije. To su bili dani zore novijeg Beograda. I to je tako. Srbija je prva otjerala cara, a ni jedan kralj nije umro u krevetu kao kralj. Velike drame je vidio Beograd.

Za reakcije 1848 god. neko je platio u Šapcu, da se Pravdi odzvoni za upokoj njezine duše Tako je bilo crno poslije perspektiva koje su bili otvorili junaci ustanka. Ona legenda iz Šapca je karakteristična za cijelo ono doba. No, tada se javlja Svetozar Marković, i nešto kasnije, Dimitrije Tucović. Ima jedna naša razvojna revolucionarna linija koju vidimo već na početku XIX stoljeća i koja, iako reakcijom prekidana, ide preko Markovića i Tucovića na naše dane i našu epohu.

Upad nacističkog okupatora u našu zemlju donio je nova vješala. Još je u narodu živa, i živjet će kao opomena legenda, istinita legenda o narodu Beograda koji ljubi noge svojih sinova obješenih na kandelabrima Terazija. Iz jednog našeg rova u borbama po Šumadiji stvorena je ona pjesma u kojoj zvuči teški stih »našu lepu zemlju vešalima okitiše«. To je bila slika Beograda onih dana.

Ko bi da izbroji sve poteškoće! Ali i sve ljepote i nježnosti u samoj borbi, u tim poteškoćama. Ne znam koja je ono utamničena djevojka svaku veče u određen čas spuštala ruke kroz rešetke beogradske tamnice, da ih vidi mama, da zna da je živa. I mama je prepoznavala ruke svoje kćeri i kroz suze i gnjev gledala ulice Beograda uprljane nacističkim monturama. Tako je isto potresna istinita legenda o kosi Danke Savić. Osuđena na streljanje, Danka je napravila lutku u ukrajinskoj narodnoj nošnji, otsjekla svoje vitice i od tih vitica napravila kosice za svoju lutku, pa poslala svojoj bratanici Ani. Te naše Ane, te naše Danke! Na spomeniku naše slobode u eposu našeg naroda ima nešto od čega čovjek ponosit biva; uzigraju se i kosti ponižene, i radi se uprkos svih poteškoća, baš uprkos svih poteškoća.

Od 1937 god. i od 1941 god. kada je 10 augusta napisan »Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda«, do oktobra 1944 god. kada su zagruvali topovi po obroncima Šumadije u bitci za Beograd prošli su teški dani. Kroz to vrijeme Beograd je disao gorke dane, ali je izdržao živ i borben. Oktobarski dani oko Beograda i kasnije u Beogradu bili su dani plodne jeseni. Dan oslobođenja Beograda jedan je od najvećih praznič kih dana narodnog kalendara narodnooslobodilačke borbe od 1941—1945 god. Od oslobođenja Beograda opet su počeli svitati oni svijetli dojmovi i one draži i ljepote u prvim dodirima s ulicama, od jutra do jutra, iz noći u noć. A i naša nam je prošlost postala bliža, a naša budućnost počela je bivati našom sadašnjošću. Istina, oživljeni se dugo poznaju, no narod će pozlatit ono kamenje Zemuna i ono kamenje Beograda: naša nas je nevolja i patnja još bolje povezala. Knežpolje, Glinska crkva, Kragujevac, Banjica, naša sveta grobišta; oslobođenjem Beograda sličila su Beogradu a Beograd njima. A živi je život rekao svoje. Koliko je tada upravo u nama bilo živih snaga, novih mogućnosti u oktobarskim danima 1944 god., govori Titov »Prvi govor u oslobođenom Beogradu«. »Sinovi Srbije, sinovi Šumadije, sinove Crne Gore — rekao je Tito — prošli su i spojili se s braćom iz Hrvatske i Slovenije i svih ostalih krajeva i rame uz rame pod najtežim okolnostima, tri i po godine junački izdržali u borbi protiv nadmoćnijeg neprijatelja. Sada su se sinovi Srbije vratili, iako u mnogo manjem broju — jer su najbolji sinovi Srbije ostavili svoje kosti po brdima Crne Gore, Dalmacije, Bosne, kujući bratstvo i jedinstvo; vratio se jedan mali, ali mnogo jači dio; vratio se zajedno sa sinovima Hrvatske, Slovenije, Dalmacije i Vojvodine, da zajedno oslobađaju i oslobode grad Beograd. Ulice Beograda, zalivene su krvlju sviju naroda Jugoslavije«.

Doista, dan oslobođenja Beograda sjeti nas naših nevolja, ali i naše herojike i pobjeda. Živi Beograd novi Beograd što pred nama raste, kaže nam, da smo tu sa živom glavom na ramenu, — da smo narod, iako na vjetrometini, kako reče Đilas, narod koji brani svoju istinu i razdaje je cijelom svijetu u pjesmi svih slobodoljubivih snaga.

IME DO IMENA...

1

Od ugla do ugla — jedna sjajna niska
od imenâ ljudi i od događajâ...
I sva su imena nama tako bliska
s toliko topline i toliko sjaja.

Ime do imena — gle, zamašna sveska,
i naš život ceo u njoj se ogleda.
Koliko oštrine i koliko bleska
na stranama sveske — od reda do reda!

Nižu se imena s uličnih tablicâ
i talasom daha sve ulice plave.
Promiče povorka — sama draga lica
i protiču dani ponosa i slave.

Promiče povorka — istorija cela:
domaćini zemlje i čestiti gosti.
Koliko čvrstine i velikih dela
i koliko uma, snage, čestitosti!

Vojvoda Dobrnjac ili Pančić ili
Tesla ili borac iz Tršića smeli —
svi su se jednako u tok zemlje slili
i viteštvo s pesmom i mudrošću spleli.

2

Državnici mudri, ljudi od nauke,
i ljudi od pera i borci bez mane...
Od ugla do ugla — svuda um i ruke
u dnevniku zemlje pišu sjajne strane.

Pišu slavu zemlje i glavnoga grada:
pobede u ratu i u mirno doba;
i nižu se dani, stotine hiljadâ,
dani mira, buna, rata i seobâ.

Dani uvek novi, i nema im kraja:
u njima se nova draga lica jave;
uvek jedan novi ponos zavičaja,
jedna cvetna biljka usred sveže trave.

Uz rođake stare dođe novo lice
i sa nama brige i radosti deli.
Gle, postane deo naše današnjice,
između nas, pokraj naših kuća beli'.

... Imena ulica: lica dragih ljudi
iskrsnu pred nama — duga, sjajna niska.
I svako to lice dobre misli budi
i sva su nam tako prisna, tako bliska.

Gvido TARTALJA

Nova djela književnika talijanske manjine

Pored drugih kulturno-umjetničkih grana, razvija se u krilu talijanske manjine na Rijeci i u Istri i književna djelatnost. Pjesnik i pisac Eros Sekvi (Eros Sequi), dramski pisac i režiser Pjetro Rizmondo (Pietro Rismondo), prevodilac i režiser Osvaldo Ramus (Osvaldo Ramous) poznati su po svojoj književnoj djelatnosti i izvan svog talijanskoga kruga. Uz njih se ističe još nekoliko zasad manje poznatih književnih radnika iz redova talijanske inteligencije i omladine, kao na primjer mladi pjesnik Serđo Turkoni (Sergi Turconi), zatim pjesnik i novinar (još pred nekoliko godina običan radnik) Đakomo Skoti (Giacomo Scotti), Pjetro Gverini (Pietro Guerini) i drugi.

Najveću djelatnost i najviše uspjeha postigli su talijanski književnici na području kazališne literature i poezije. Poznata je otprije na primjer drama Pietra Rizmonda »Dietro la maschera« (Iza maske), kojoj je pozornica istočna Istra u vrijeme talijanske kapitulacije 1943. Dramu je najprije prikazivao talijanski ansambl riječkog Narodnog kazališta, a nakon toga uzeta je i na repertoar nekih hrvatskih kazališta. Isto tako poznati su i neki manji dramski komadi, kao na primjer »Il molino di Pola« (Mlin u Puli), aktovka, čiji su autori Lauro Kijari (Lauro Chiari) i Erio Franki (Erio Franchi), i »Altoforno« (Visoka peć) Pjetra Gverinija, dramska skica u tri slike. Broj ovih kazališnih djela doskora će se povećati, jer će Talijanska drama riječkog Narodnog kazališta u siječnju iduće godine izvesti komediju Osvalda Ramusa »Edizione speciale« (Posebno izdanje), u kojoj je prikazan isječak političke i društvene stvarnosti današnje Italije.

Da bi što više potakla književno stvaranje i razvila što veći interes za književnost Talijanska unija na Rijeci raspisala je još pred nekoliko godina stalan literarni natječaj, koji nije ostao bez rezultata. Najveći odaziv na natječaj očituje se redovito na području poezije i kazališnih djela. Ostale literarne vrste, kao pripovjedačka proza i esej bile su dosada zanemarene. Nedavno je posebna komisija Talijanske unije pregledala najnovije radove i objavila rezultate književnog natječaja za ovu godinu, koji pokazuju daljnji vidljiv napredak talijanskog književnog stvaranja u Jugoslaviji u odnosu prema prošlim godinama. To se opaža ne samo u poeziji i u kazališnim djelima (po broju i po kvaliteti), već i u umjetničkoj prozi, dok se stanje što se tiče književnog eseja i studije nije popravilo.

Od kazališnih pisaca komisija je na sjednici od 1 oktobra nagradila Serđa Turkonija i Lučifera Martinija (Lucifero Martini) svotom od din. 10.000 za komediju u tri čina »Questa nostra terra« (Ova naša zemlja). U komediji se iznosi jedna epizoda iz borbe za socijalistički preobražaj našeg sela. Osim toga podijeljena je nagrada Otelu Sojatiju (Otello Soiati) za historijsku dramu u četiri čina »La schiava istriana« (Istarska robinjica).

Od pjesnika Talijanska unija nagradila je Lučifera Martinija za pjesme »Impressioni« (Impresije), za koje se autor inspirirao motivima iz života u riječkoj luci. Đakomo Skoti nagrađen je također za manju zbirku pjesama »Colloqui e soliloqui« (Razgovori i razmišljanja), koja pretstavlja značajan napor da se pjesnički izrazi naša današnja stvarnost. Komisija je ujedno nagradila radnika Salvatora Kristauda (Salvatore Cristaudo) za pjesmu »Alba di lavoro« (Zora rada).

Za prozu je nagrađen profesor Sepić iz Rijeke kao autor satiričke pripovijesti »Il cameleonte« (Kameleon), koja se prema ocjeni komisije ističe aktuelnim sadržajem i dobrim jezikom.

U vezi s ovim književnim nastojanjima treba dodati da će Talijanska unija početi doskora izdavati i svoj literarni časopis »Orizzonti«, koji će dati nove poticaje razvoju talijanske književne djelatnosti u Jugoslaviji. Ujedno će to biti jedno svjedočanstvo više kako je u novoj Jugoslaviji i nacionalnim manjinama osiguran slobodan, nesmetan kulturni razvoj na bazi vlastitog jezika i vlastite nacionalne kulture.

Ante ROJNIĆ

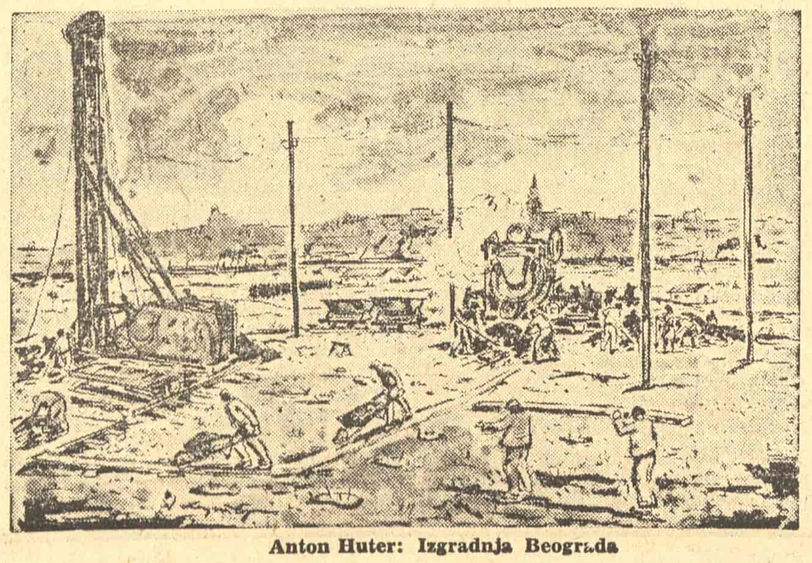

Anton Huter: Izgradnja Beograda

Povodom članka Velibora Gligorića „Izdavačka preduzeća i pisci"

Izjava Književnog saveta izdavačkog preduzeća „Prosveta"

U »Književnim novinama, u broju od 3 oktobra ove godine, izišao je članak Velibora Gligorića »Izdavačka preduzeća i pisci«. Članak sadrži oštru kritiku osnovnih linija naše izdavačke politike, »životvornost postojećih organizacionih oblika i metoda rada izdavačkih preduzeća sa savremenim piscima«. Ta je kritika data samo u mnogobrojnim nekonkretizovanim aluzijama, insinuacijama i optužbama, bez ikakvih argumenata. Sem direktnog ukazivanja na izdavačko preduzeće »Nopok«, a i tu bez dokaza, nijedno drugo preduzeće nije direktno apostrofirano, ali je očigledno da ih je pisac sve imao u vidu, kao i njihove savetodavne organe, od lektora do Književnog saveta. I zato se Književni savet izdavačkog preduzeća »Prosveta« oseća pobuđenim da ovom izjavom odbije od sebe izvesne neopravdane aluzije i insinuacije, koje niti su dokazivane, niti mogu biti dokazane.

1. Iz članka Velibora Gligorića probija izvesna tvrdnja da su se oko izdavačkih preduzeća proizvoljno formirali neki savetodavni krugovi, čiji je najpotpuniji oblik Književni savet. Međutim, Književni savet pri izdavačkom preduzeću NR Srbije »Prosveta« izabran je i imenovan od strane državnog organa koji operativno rukovodi izdavačkom politikom naše Republike. Taj izbor je izvršen između pisaca koje je rukovodni organ procenio sposobnim i dostojnim da vrše posao književnih savetodavaca u jednom izdavačkom preduzeću. On im je odredio nadležnost i granice u funkciji. Smatrajući da je ovako zamišljena i ostvarena ustanova Književnog saveta pri izdavačkim preduzećima pozitivna i vrlo celishodna za pravilan razvoj naše literature, članovi Književnog saveta izdavačkog preduzeća »Prosveta« tu svoju funkciju vrše i savesno i odgovorno. Prema tome, Književni savet izdavačkog preduzeća »Prosveta« nije nikakvo anonimno, niti slučajno telo u kome tajanstveno zasedavaju neke »sive eminencije«, kako to pisac kaže, služeći se nepravedno negativno jednom reminiscencijom koja ne potseća na baš tako mračan istoriski fakt.

2. Književni savet kategorički odbija od sebe da, u izvršenju svojih funkcija, ma šta vrši »iza zatvorenih vrata«, kako to pisac izrično, i tri puta, u svome članku podvlači. Članovi Književnog saveta čitaju dela koja su podnesena na publikaciju, podnose o njima Savetu ozbiljne i kritički savesno obrađene referate, o kojima diskutuju, i na osnovu referata i diskusije donose odluke. U slučaju kad se to pokaže da je potrebno, o jednom ponuđenom delu podnosi se na diskusiju i više referata. Svaki referat se daje piscu, čije je delo podneto na publikovanje, da ga pročita, da ga, ako hoće, u prepisu zadrži za sebe, i da ga, ako mu je to potrebno, i publikuje. Štaviše, Književni savet se često obraćao za mišljenja po složenijim pitanjima i mnogim našim piscima i naučnim radnicima izvan svoga kruga, kojih je bilo oko četrdeset, a među njima u više mahova, baš i sam — Velibor Gligorić. Prema tome, sasvim suprotno postupku »iza zatvorenih vrata«, način rada Književnog saveta izdavačkog preduzeća »Prosveta« potpuno je otvoren i demokratski.

3. Otkako je osnovan, krajem 1947 godine, Književni savet je izvršio pregled i kritičku analizu velikog broja ponuđenih dela (samo ove godine 34), od kojih je pretežna većina prihvaćena za publikovanje u edicijama »Prosvete« (u ovoj godini 23:11). Već ovaj fakt sam sobom govori da se Književni savet ne rukovodi motivom »ograničavanja kruga pisaca« koje u izdanjima »Prosvete« treba publikovati, a najmanje motivom prijateljstva i ličnih veza, što pisac članka insinuira svojom tvrdnjom da se izbor dela za izdavanje vrši između pisaca »koji su u bliskome dodiru sa članovima Književnog saveta«. A najmanje se savetodavni posao Književnog saveta rukovodi linijom traženja i odlučivanja da se objave dela onih pisaca koji su »tako afirmirani da ih presija njihove popularnosti« nameće interesu i preduzeća i Književnog saveta. Dokaz za to su i prihvaćena dela mnogih mladih i nekih do ovoga vremena u »Prosveti« neizdavanih ili i sasvim nepoznatih pisaca, kao što su, u poslednje vreme, roman Jovana Nikolića »Jedan život«, pesme N. Drenovca, roman D. Đurovića »Pod vedrim nebom« (u štampi), pesme M. Banjevića, M. Alečković, V. Carića roman K. Stepanovića i dr.

4. Književni savet nije, i ne može biti, ni po prirodi same ustanove, a još manje po izboru ljudi koji u njoj dejstvuju, neki forum koji bi, kako to pisac sugerira, formirao svoj osobeni stav prema književnim problemima, svoje »ideološke i estetske« pogleđe, svoje kriterijume u proceni dela podnetih za objavljivanje. Slažući se u najosnovnijim principima koje treba respektovati u književnom stvaranju našega vremena, članovi Saveta diskutuju o svojim gledištima, konfrontiraju ih kad se ona razmimoilaze i do rešenja dolaze demokratskim putem: ili punim sporazumom ili glasanjem. Prema tome, otpada svaka mogućnost da se Književnom savetu podmetne sumnjičenje da bi se mogao pretvoriti u neku vrstu književne klike, što, kao sumnju, članak Velibora Gligorića neizbežno sugerira.

5. Književni savet ne može se složiti sa tezom Velibora Gligorića, a još manje je usvojiti, da sve probleme izdavačke politike, od planiranja do izbora dela, treba vršiti pred nekim neograničeno širokim forumom, koji ni sam pisac ne definiše i jasno ne vidi. Demokratičnost nije rešavati sve na zborovima i kad bi se, u ovoj oblasti aktiviteta, išlo putem koji pisac otprilike predlaže, pre bi se otišlo u anarhičnost. To, razume se, nikako ne znači da izdavačka politika ne treba da bude podložna kritici i da o kvalitetu njenog aktiviteta ne treba kritički raspravljati. Naprotiv, pouzdara i opravdana kritika, i tu, kao i na svakom drugom mestu, dobro dolazi. Ali, članak Velibora Gligorića nije takva kritika, i upravo je suprotan takvoj kritici.

6. Književni savet ne može niti da odobri, niti da usvoji ni tezu Velibora Gligorića da naša »izdavačka preduzeća nisu u središtu stvaralačkog procesa pisaca« (?) i da »ne potiču pisce u njihovom stvaralačkom radu«, »kao da nemaju pred sobom živ stvaralački proces raščenja i bujanja književnosti, već kao da imaju poziv da vrše odbirna pročišćavanja«. Iz ovoga, kao i iz nekih drugih tvrdnji pisca članka, proizilazi, prvo, da izdavačka preduzeća treba samoinicijativno da vrše individualne potsticaje, da traže, u neku ruku da poručuju književna dela, i drugo, da ne treba odabiranjem da teže što boljim kvalitetima. Poručivanje književnih dela, ako nije, u izuzetnim slučajevima, opravdano već se pretvara u sistem, nij i ne može biti socijalistički postupak, jer porudžbina se prvenstveno uslovljava izgledom na profit. A, s druge strane, Književni savet smatra da je njegov osnovni zadatak upravo u tome da odabira i dobro odabere. Zar jedan upravnik pozorišta, na primer, — a pisac članka to jeste — ne postupa na isti način, »iza zatvorenih vrata« uprave pozorišta? I zar jedan profesor univerziteta — a pisac članka i to jeste — ne vrši procenu i ne daje svedočanstvo svome studentu »iza zatvorenih vrata« ispitne komisije? Ili možda diskutuje odluke na mitingu i preko megafona?

7. Pisac članka jednom aluzijom kao da osporava Književnom savetu pravo »da vrši kategorizaciju kvaliteta pojedinih pisaca«, što, praktično rečeno, znači da savetodavno pomaže direkciji preduzeća u pravilnom određivanju visine honorara prema visini kvaliteta. Članovi Književnog saveta smatraju da baš i ovom funkcijom pomažu direkciji preduzeća da što pravednije određuje književnu nagradu, što mu se, kao dužnost, uostalom, i zakonski nameće.

Dajući ovu izjavu, kojom samo koriguje netačnosti u tvrdnjama pisca članka i od sebe odbija nedostojne insinuacije, bez želje da diskutuje o izvesnim problematičnim i prilično demagoški akcentovanim postavkama iznetim u samome članku, Književni savet ne može a da na kraju ne konstatuje i ovo: članak Velibora Gligorića, umesto da bude, kao ozbiljna i argumentisana kritika, od pomoći i izdavačkim preduzećima, i piscima, i čitaocima, ustvari je, u obliku i načinu kako je dat, jasno i ozbiljno štetan za sve njih ukupno. On, s jedne strane, izaziva ogorčenje, kao što svaka neopravdana kritika to čini, a s druge strane, stvara zabunu i daje povoda da se ukorene osećanja nepoverenja prema izdavačkoj politici naše zemlje i ljudima koji je sprovode.

Članovi Književnog saveta izdavačkog preduzeća »Prosveta«: Radomir ALEKSIĆ, Milan BOGDANOVIĆ, Milan ĐOKOVIĆ, Božidar KOVAČEVIĆ, Dušan KOSTIĆ, Isidora SEKULIĆ, Eli FINCI.

BALZAK I MODERNI ROMAN

Dušan Matić

Svako veliko umetničko delo je izuzetno. Iščaureno iz jednog vremena, iz mozga i genija jednog čoveka, ono je utoliko veće ukoliko živi dalje, i duže, presecajući pupčanu vrpcu koja ga veže za tvorca i vreme. To je jedan način gledanja na umetnost i književnost. Međutim, postoji istorija, postoji taj puniji, složeniji vid života umetnosti i našeg odnosa prema njoj. I u toj istoriji, čvorna mesta, prelomna, koja se upravo izražavaju nekim delima, čiji je značaj prevashodan, i bez kojih se ne da shvatiti hod umetnosti. Takva su dela otkrića, pronalasci, koji razmahuju viziju sveta, njen izraz, njenu istinu.

Takvo je delo Balzakovo. Ono je otvorilo branu modernom romanu. Balzak je preobrazio jedan književni »žanr«, dotle sporadičan i kao neki niži književni rod, i pokazao da je to upravo baš onaj književni i pesnički oblik koji će najpunije moći da izrazi modernu epohu. On je pokazao da je mogućno da neposredni sadržaj života bez ikakvog transponovanja u klasične figure i simbole, nađe svoj izraz i da je taj neposredni sadržaj života izraz nove ‚moderne poezije. Balzak je našao izlaz iz romantizma, koji je bio samo veliki, borbeni predgovor moderne literature, i to izlaz sa gledišta i forme i sadržaja.

Jedan je čovek velik kad ostvari veliko delo; još je veći, kad reši jedan bitan zadatak koji sama epoha postavlja. Treba se vratiti na period 1830, na vreme kad je romantizam tražio svoj put dalje. Kao i svaka nova epoha, svaka nova osećajnost i nova misao života, i romantizam je pre svega tražio i našao svoj izraz u lirskoj poeziji, tj. u uobličavanju direktnog reagovanja pesnika na svet i život. Ali je lirika uvek bila — i biće svakako — tek prvi reaktiv, tek prolaz, propust ka složenijim pesničkim oblicima. Ka drami i tragediji ona je vukla kod Grka, Kasnije, u doba renesanse, pa i kod romantičara početkom XIX veka. Karakteristično je da su dva glavna teoretičara romantizma u Francuskoj, najpre Stendal, a potom Viktor Igo, videli u drami ishod romantizma, i dramu proglasili glavnim oblikom umetničkog izraza novih vremena. Pred njihovim očima lebdeo je stalno Šekspirov primer.

Međutim, i ovde se pokazalo da svesne želje ljudi ne izražavaju uvek stvarne duboke potrebe epohe. Stendal, koji je preporučivao nacionalnu dramu iz francuske istorije, poput Šekspirovih tragedija izvučenih iz engleske istorije, usred romantičarske groznice oko 1830, najednom daje svoje »Crvene i Crne«, hroniku svoga doba, a istovremeno Balzak, ma da upirući oči na Valtera Skota, započinje beskrajni roman modernih vremena. Začarani krug romantizma bio je razbijen i svi njegovi pseudo-problemi. Romantizam onakav kakav se vidno pretstavljao — razbijanje klasičarske forme, a sadržajno kao težnja ka vraćanju u prošlost — bio je prevaziđen. ali je ostala njegova suština, odraz moderne senzibilnosti i moderne misli. Sačuvana je bila osnovna komponenta romantizma: revolt prema novim buržoaskim oblicima života, revolt koji se često izražavao neadekvatno. To bitno ostalo je i u realizmu velikih romansijera XIX veka, ostalo je u obliku kritičkog stava prema stvarnosti i društvu, koji nije bio slučajan ni kod Stendala, ni kod Balzaka, ni kod Dikensa, ni kod Tolstoja, ni kod Dostojevskog, ni kod Flobera, ni kod Zole.

Daleko je od mene i pomisao da ovde ulazim u analizu evolucija književnih rodova. Treba biti veoma obazriv, jer umetničko delo pretpostavlja mnoge komponente, među kojima je najglavnija: data plastičnost genija koji ga ostvaruje. Ako sam malopre i rekao da je romantizam svesno težio drami, a da je roman postao najcelovitiji izraz XIX veka, mislim da sam time samo rekao faktično stanje, ali ne i isključivu neophodnost takvog razvoja. Ali jedno ostaje tačno da potrebe vremena uvek nađu načina da se izraze, ma to bilo i na najzaobilazniji način, gotovo bih rekao, ma kako, i u toj oblasti najtananijih ljudskih ostvarenja ostaje da treba gledati stvari generalno i u pretežnosti izvesnih manifestacija, i videti u tome njihovu osnovnu karakteristiku.

Balzak je našao roman razbijen u više vrsta i podvrsta. Najznačajniji je bio istoriski roman Valtera Skota. Ali je Balzak bio čovek svoga vremena i njega je patetično zanimala istina njegovog doba. On je imao divne oči koje su strasno gledale svet oko sebe i videle čoveka zapletena u mreže društva. On je video svoj svet kao deo žive istorije, i osetio da pisati istinito o čoveku znači pisati istinito o društvu. Njegovo književno delo proizišlo je iz tih refleksija. Roman nije više za njega bio manje ili više zanimljivo pričanje neobičnih, izmišljenih ili dirljivih avantura: pod njegovim čudesnim stvaralačkim perom, neplemeniti metal jedne niže književne forme preobražavao se u dragoceno pesničko zlato koje je blistavo stalo pored »plemenitih« književnih rodova kao što su li-

Balzak u svojoj radnoj odeći

rika i tragedija. Balzak je prvi spojio filozofsku i društvenu refleksiju sa popularnom formom romana naravi. Zanimljivo je napomenuti da je za prvi opšti naslov svih svojih knjiga Balzak bio izabrao »Društvene studije«. Ten, u svojoj »Istoriji engleske literature« govoreći o engleskom romanu XVIII veka, smatra da se on razvio iz eseja. S koliko više razloga moglo bi se isto reći za francuski roman XIX veka, za Balzaka i Stendala naročito, čije je romansijersko stvaranje svakako proizišlo iz eseja, iz plodonosnog spoja društvene refleksije i konkretne vizije stvarnosti. Jer jedna globalna vizija sveta leži u dnu celokupnog Balzakovog dela. Naslov koji je toliko dugo tražio (sve do 1842) i koji je najzad usvojio nije naknadan i formalan čin. Trebalo je jednim imenom obuhvatiti ono što je u svojoj bujnosti izgledalo beskrajno a bilo ipak jedno. To leži u samoj prirodi njegovog dela. Mi imamo običaj da govorimo o romanima Balzakovim, o njegovim remek-delima. Uostalom i on se sam često tako izražavao. Ali je sve više bivao svestan jedinstvenosti svoga stvaralaštva. Balzak je ustvari pisao jedan jedini roman, i njegovo najveće remek-delo je sama »Ljudska komedija«, njegove su pojedine knjige uglavnom poglavlja, često bez reda pisana, ali poglavlja jednog jedinog romana.

Taj snažan, silovit, sangviničan čovek, čije su radosti i tuge bile neobuzdane i bučne, jednoga jutra 1833, sav uzbuđen, doleteo je svojoj sestri Lauri, kojoj je uvek poveravao sve svoje brige i svoje uspehe, i lud od sreće gotovo zaigrao i uzviknuo: »Biću genijalan čovek«. Još sav zadihan izložio je svoje »otkriće«. Jedno ga je toliko mučilo: kako dati svom svetu onaj jedinstveni pokret koji ga prožima od gore do dole, od dna do vrha, kako konkretno, u knjigama, izraziti to jedinstvo društva koje slika, društva koje nije kolekcija pojedinaca već su oni u njemu uvreženi i vezani za njega najprisnijim svojim nitima od rođenja do smrti, kako to umetnički izraziti? To se može jedino sistematskim vraćanjem istih ličnosti kroz sve knjige. Prvi put se Balzak poslužio tim metodom u »Čiča Goriu«, 1834. Kasnije, vraćajući se na svoja ranije napisana dela, on je i njih preradio u tom smislu.

Sa umetničke tačke gledišta, bio je to izvanredan pronalazak. Izmišljajući svaki put, za svaki roman, nove ličnosti i novu sredinu, romansijer i nehotice daje izmišljeni izgled svojim ličnostima. Ali romansijer koji smatra da je njegov svet deo žive istorije daće utisak o tome u svojim knjigama, time što će novu sredinu i nove ličnosti o kojima nam sad priča, delimično plasirati u nama već donekle poznatu sredinu i među nama već poznate ličnosti. Onako otprilike kao što mi i upoznajemo stvarni svet i društvo, gde se neprekidno mešaju nama poznate i nepoznate stvari i ličnosti i gde nam se čak i poznate otkrivaju u izvesnom trenutku kao nove pod utiskom novih saznanja o njima ili kad ih vidimo u novoj sredini u kojoj ih dotada nismo nikad sreli.

Taj pronalazak dao je Balzakovom delu onu dubinu vizije koja, kroz sve haotičnosti »Ljudske komedije«, čini da se krećemo u jednom jedinstvenom svetu, u isti mah u stvarnom i Balzakovom svetu. Kao da je Balzak dao »treću dimenziju« imaginarnim ličnostima. One kao da dalje žive, izvan knjiga, reklo bi se. One su negde prisutne ,njihova se istorija nastavlja, njihova sudbina nije zapečaćena u jednoj jedinoj knjizi, i mi ne znamo da li će se ili ne još jednom pojaviti. A kad se pojavi, ako se pojavi, ona sa sobom, odmah, od prve reči, od prvog gesta, unosi svu svoju istoriju, koja kao da produbljuje novu istoriju koju nam Balzak priča. A zatim i sama ta poznata ličnost, kad se ponovo pojavljuje, ne dolazi tačno onakva kakvu smo je ostavili. Vreme je prošlo; mi je srećemo izmenjenu kao što posle dvadeset godina srećemo svoje poznanike: vreme je ostavilo svoju pustoš, ili ju je obogatilo. Istina o njoj, verna vizija, prava njena slika postaje upečatljivija i kao da živi negde između dva data portreta. Čoveku se čini kao da ona zaista postoji negde izvan onoga što mi već znamo o njoj i da je verovatno da će nam Balzak o njoj još nešto reći na nekom trećem mestu. Ako nije još rekao, ili nije još stigao da nam to kaže; ili mi nismo došli do knjige u kojoj nam je to već ispričao.

Duže sam se zadržao na tim problemima jedinstva Balzakove vizije sveta i njihove povezanosti sa pitanjima tehnike njegovog pisanja, jer mi izgleda da je to bitno za razumevanje njegovog dela, kao i uticaja njegovog na razvoj romana XIX veka. Da ne govorim o francuskom romanu; taj uticaj je očigledan, od Balzaka do Prusta i od Prusta na ovamo, francuski roman uglavnom pokušava, u svojim najboljim ostvarenjima, da bude jedinstvena vizija i imanentna kritika datog sveta, i čak se služi osnovnim Balzakovim mehanizmom vraćanja istih ličnosti. Što se tiče ruskog romana, velikog ruskog romana XIX veka, njegove veze se Balzakom su neosporne. Dostojevski je bio prvi prevodilac Balzaka na ruski; a »Rat i mir«, kao što se zna, samo je genijalni prvi deo trilogije koju je Tolstoj hteo da piše o ruskom društvu u prvoj polovini XIX veka.

★

Neću se zadržavati na onome na čemu se obično kod nas zadržavajqu kad je reč o Balzaku, na onom što se obično naziva kritičkim realizmom pisca »Ljudske komedije«. O tome postoje već klasični sudovi i klasični tekstovi Marksa, Engelsa i drugih. Neosporno je tačno da se francusko društvo iz prve polovine XIX veka ne može potpuno shvatiti i razumeti bez »Ljudske komedije«, i da nijedan profesionalni istoričar nije uspeo da pruži verniju sliku o njemu od Balzaka. Isto je tako tačno da pozornica na kojoj se odigrava buržoaska istorija za poslednjih sto godina ostaje, u svojoj suštini, onakva kakvu je video i naslikao Balzak. S te strane, Balzak još nije zastareo. Ali Balzakova kritika ne bi bila ni tako istinita, ni tako korenita, da Balzak nije nosio u sebi punu i celovitu sliku čoveka i njegove univerzalne drame.

Najveći broj likova koje je Balzak

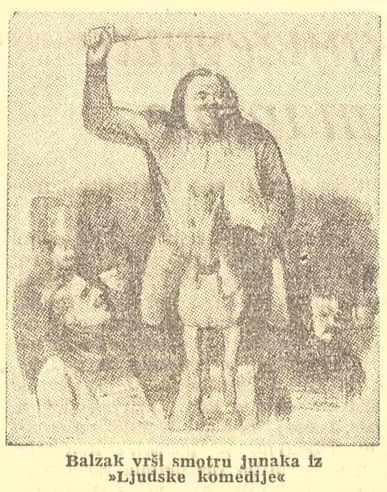

Balzak vrši smotru junaka iz »Ljudske komedije«

izmodelirao bili su istina negativni; ali je svet koji je on slikao bio svet »koji on, Balzak, nije stvorio«, kako je on jednom prilikom odgovorio svojim moralizatorskim kritičarima. Međutim ,naše razumevanje Balzaka bilo bi sasvim nepotpuno i netačno, ako bismo zanemarili onu drugu, ljudsku stranu njegovog stvaralaštva. U carstvu vladavine novca, koje je bio svet u njegovo doba, vladavine koja sve savlađuje i čini svojom žrtvom, po Balzaku, ljudska veličina čoveka blistavo lebdi nesavladana, iako najčešće pobeđena. Balzak nije bio pesimist, u prkos svemu; samo je nosio u sebi duboko osećanje tragike života. On je verovao u obnovu sveta, ma da put te obnove nije jasno video. Ima u Balzaku više naslikanih likova savršene ljudske lepote. Oni su dokaz da je izlaz iz pakla mogućan. Oni su najjači dokaz nepobedivosti dobrih snaga života. No to dobro i veličinu života Balzak je osetio na nov, moderan način — i u tome je on prevashodno moderan — kao neprekidan i nezadrživ progres, pun borbe, dinamike, poraza i pobede ljudske volje i ljudske stvaralačke moći. Ima u Balzaku nečeg prometejskog, i to prometejstvo ulio je on i u neke svoje ličnosti, koje u njegovom delu ilustruju onu jedinu nadu dostojnu čoveka, dovoljno otpornu i upornu da ne obmanjuje, jer se kuje na nakovnju tragične istine života. I zato kad on piše gospođi Hanskoj: »Stvarati! Uvek stvarati! Bog je stvarao samo šest dana!« te iskidane zadihane rečenice odjekuju kao snažan protest protivu teskoba čovekovog položaja i u isti mah izražavaju duboku misao da će jedino stvaranje pobediti sudbinu. S te tačke gledišta, je i procenjivao vrednost i bezvrednost ljudi, društvenih slojeva i klasa. Ni kod jednog modernog romansijera možda kao kod Balzaka neće se naći tako izrazito i upečatljivo naslikana ta dinamika života, koja se u detaljima, i kod pojedinaca, završava uvek tragično, ali se kroz njihova dela, i kroz druge, nastavlja i dalje ostvaruje. Samo je Balzak imao dovoljno snažnog daha da oduva sa stvari i ljudi svu onu prašinu i paučinu banalnosti, površnosti i bede, koje čine sve sivim i da vidi svet u punom zamahu, tako da kod njega i kućepaziteljke »imaju genija«, kako ironično primećuje Bodler, ali je to, primećujem, i istinito.

To čini besmrtnu snagu i slavu Balzakova stvaralaštva; to čini da nas danas, uprkos njegovog političkog i društvenog konzervatizma, koji treba ipak procenjivati u perspektivi njegovog vremena, Balzakova vizija čoveka ispunjuje poverenjem u ljude, ubeđuje da oni mogu dinamičnošću svoje volje i strasti, kojima su do juče možda služili zlu, moći već danas, a svakako sutra, služiti dobru. Upravo ta korenita i izvorna čovečanska istina njegovog stvaralaštva i dala je pravo Viktoru Igu da nad njegovim otvorenim grobom, još pre sto godina, proglasi Balzaka velikim revolucionarnim piscem novih vremena.

(Odlomak iz predavanja o Balzaku)

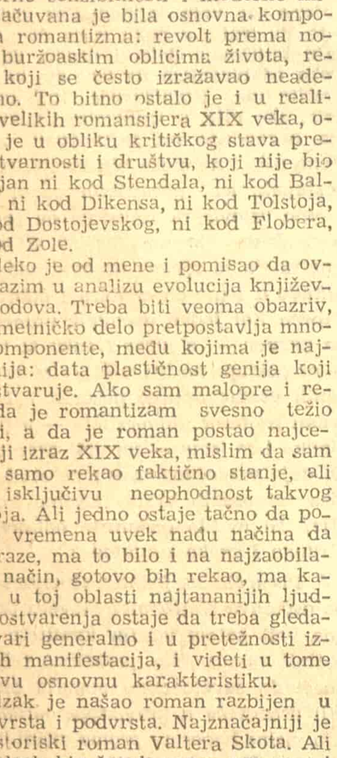

Balzak kao dendi
(Staneta Dahtana)

Kako je Aragonova svita isključila Kasua iz „Eropa"

U septembarskom broju francuskog časopisa »Erop« objavljen je niz zanimljivih napisa, počev od balade Maksima Gorkog — »Djevojka i smrt«, Šao Ju Lijevog romana — »Li Ju Caj, seoski pjevač« pa do eseja Ivone Rijsen — »Šekspir i francuska kritika«. Nećemo se ovog puta osvrtati na ove napise, kao i na nekoliko drugih članaka o kojima bi se moglo poduže govoriti, nego ćemo ukazati na nešto drugo.

Donedavno su se u upravnom odboru ovog časopisa, koji je 1923 godine osnovala grupa progresivnih pisaca u saradnji sa Romen Rolanom, nalazili, pored ostalih, književnici Žan Kasu i Verkor. Međutim, kad su Žan Kasu, Verkor, Luj Marten-Šofje i još nekoliko članova upravnog odbora zauzeli u kampanji za mir stanovište suprotno onome koga propovijedaju i zastupaju kominformisti, Aragonova svita potražila je mogućnosti da iz ove revije otstrani na »legalan« i neprimjetan način Kasua i ostale i na taj način suzi i onemogući saradnju mnogim progresivnim književnicima.

Evo kako je to izvedeno. Prvo je direktor časopisa Pjer Abram uputio pismo članovima upravnog odbora u kome je, između ostalog, stajalo: »Namjeravam da podnesem prijedlog na slijedećoj sjednici našeg komiteta, određenoj za 6 juli, da se smatra da je podneo ostavku svaki član koji za vrijeme od godinu dana nije prisustvovao nijednoj od naših sjednica«. Na ovo pismo direktora Abrama odgovorili su Žan Kasu, Rene Arko, Žorž Fridman, L. Marten-Šofje i Verkor 29 juna svojim pismom u kome su, izlažući svoj stav, rekli i ovo: »Ustvari, »Erop« je zauzela u izvjesnom broju pitanja, politički stav nepomirljiv sa našom čvrstom željom za nezavisnošću duha, što je bio poslednji osnovni cilj i najveća briga njenog osnivača, Romen Rolana. Pred novom orijentacijom revije mi smo, međutim, pokazali mnogo strpljivosti... Mi mislimo ostati vjerni liniji osnivača revije i mi ne možemo dopustiti da se u pitanju odbrane mira formulišu političke ideje koje vode u konfuziju. Zbog toga mi ne možemo pristati na dvostruku igru, nijedan od nas neće igrati u toj igri, ma šta bilo. Ne vjerujete li vi, uostalom, da se dvostruka igra sastoji više u ograničavanju opšteg principa političkim interesima posebno ograničenim. Nezavisnost duha nije nešto lako«. »Naprotiv — dodaju oni — u današnjem svijetu u kome živimo, to pretstavlja opasnost — da čovjek bude loše tretiran sa svih strana«.

Poslije ovoga pisma petorice francuskih kulturnih radnika, održan je sastanak upravnog odbora »Erop« na kome je »usvojena« njihova kolektivna ostavka. Dakle, formalno neprisustvovanje sjednicama upravnog odbora (sjednice nisu održavane ili su vrlo rijetko održavane, kako se vidi i iz prepiske Abrama sa upravnim odborom) povlači ostavku. Ali to se ni u kome slučaju ne odnosi na Aragona, nego samo na Kasua, Luj Marten-Šofjea, istinske pobornike mira, koji se nisu priklonili kominformovskoj politici.

Jedna produžena proslava

Vatikanski sveti konzistorium, kako su javile ovih dana novinske agencije, produžio je proslavu »svete godine« do kraja 1951 godine. Kako se kaže u papinoj encikliki, ova »sveta godina«, u toku koje »svi vjerni treba da dođu u Rim da bi iskupili svoje ovozemaljske grijehe«, počela je na lanjski božić. Ali s obzirom na to da još ima vjernika koji nisu mogli obići Rim niti će moći da to učine do kraja decembra, na osnovu nove odluke »rok za opraštanje grijeha« je produžen.

Nije ni ovom prilikom zgoreg malo pogledati suhoparne brojke. I one govore o ovoj proslavi. Za prošlih devet mjeseci Rim je posjetilo 3 miliona hodočasnika, koji su u Italiji ostavili preko 150 milijardi lira u dolarima. Rim i Firencu, Padovu i Ravenu, desetine drugih mjesta posjetili su kardinali i biskupi, visoki crkveni dostojanstvenici, a posljedice njihovih sastanaka i djelatnosti osjetio je i Miron Tejlor, izaslanik pretsjednika Trumana pri Vatikanu, belgiski leopoldisti i mnogi drugi, u mnogim zemljama.

Za razliku od običnih hodočasnika — djece iz francuskih ili belgiskih koledža, žena i muškaraca koji su se zavjetovali nekom od svetaca, pripadnika redova cistercita, maltežana, engleskih gospodica, sivih sestara i boromejki, učesnici konferencija uživali su izvesnu prednost — nije trebalo da se opskrbe sa objavom za hodočašće, koja u Italiji staje 500 lira a u inostranstvu svega 2 dolara. Pomnožimo li samo broj hodočasnika prvih devet mjeseci — 3 miliona — sa cijenom jedne hodočasničke objave — onda vidimo da je konzistorium na objavama za hodočašće dobio, da ne kažemo zaradio, čistih 15 milijardi lira u dolarima. I dalje, nezgodno bi bilo da stranci hodočasnici imaju teškoća sa mijenjanjem svoje valute. Zato se dolari mogu mijenjati u crkvi Svetog Petra, u specijalno ovlašćenoj mjenjačnici u Rimu u kojoj hodočasnici mijenjaju svoje dolare po slobodnom kursu koji je viši od zvaničnog kursa. (Usput rečeno, država je time oštećena za nekoliko milijardi lira).

Prema podacima koje iznosi talijanska štampa, za vrijeme »svete godine« svaki vjernik iz Evrope baca u trezore Vatikana 250 dolara, a onaj iz prekomorskih zemalja 600 dolara. Evo kako se to dešava. Poznato je da se na čelu zvanične vatikanske kompanije »Imobiliara« nalazi papin nećak Pačeli. Njegova kompanija je smještala hodočasnike u svoje stare i novosagrađene hotele, hranila ih u svojim restoranima itd. Samo za dva mjeseca kompanija je ubrala na ime stanarine oko 6 miliona dolara. I dalje, vatikanske ustanove organizovale su, u zajednici sa jednom američkom kompanijom, prevoz putnika. Sa 15 velikih transportnih aviona vatikanska vazduhoplovna agencija prevozi hodočasnike. Sa parobrodima je nešto slično. Samo za reklamisanje brodova raznih parobrodarskih kompanija preko parohija i prospekata Vatikan je dobio pet miliona dolara. Ova suma uložena je u novo parobrodsko društvo »Fides stim šip ko« koje je naručilo 10 novih prekookeanskih brodova. Ali ni »sitna para« nije zaboravljena. U Rimu, Asizi ili Arecu prodavane su specijalne cigarete »Sveta godina« i »Jubilej«, razne relikvije, počev od sličica svetaca do keramike.

Talijanska vlada svuda je izlazila u susret organizatorima ove proslave. »Sveta godina« ojačala je i ekonomsku moć Vatikana.

J.

PRIČA O TEOFILU BOJAŽLJIVOM

Branko Ćopić

I tako sam ja — priznade drug Jovan — samo svojom nepažnjom i ničim drugim upropastio onako dobrog i mirnog čovjeka, svog starog prijatelja, Teofila. Evo kako vam se to dogodilo.

Teofil ti je bio činovnik staroga kova: prilježan, tih kao bubica i vječito zbog nečega kao malčice uplašen. Kad na posao dolazi, bojažljivo kašljucne na ulazu u ministarstvo, dugo briše noge, pa bilo blato bilo suvo vrijeme, nesmjelo se ogledne u prolazu pored svakih vrata svojih pretpostavljenih, a kad najzad stigne do naše zajedničke kancelarije i sjedne za svoj sto u ćošku, on samo predahne i za trenutak zatvori oči kao da je prolazio kroz kakvu šibu. Prosto mu čovjek po promjenama na licu može pratiti kako mu se sporo i s mukom vraća odnekle iz dubine ono nešto splašene ' zamrle duše.

Već poslije pola sata, kad se pred njim pojavi neka stranka, nije ti ni poznati onog malopređašnjeg Teofila. Namrštio obrve, skameno lice, pa čovjeka ograđuje i zatvara sa svih strana sve nekakvim nezgodnim busijaškim pitanjima tako da se čemerni građanin začas nađe ulovljen u čvrstoj mreži propisa i paragrafa i odmah spozna šta je vlast. Nije mu, dakle, drukčijeg izlaza, nego da se i drugi put pojavi pred Teofilom obligatno snabdjeven s kojim uvjerenjem, formularom i taksom i — mreža već počinje da popušta i otvara prolaz dalje, do drugog činovnika ili odeljenja.

Nikad se nije dogodilo da stranka od prve svrši posao kod Teofila. Da se to makar jednom desilo sve mi se čini, da bi to za Teofila bio jasan znak gubljenja autoriteta svake vlasti i prvi znak njene neumitne propasti.

Ali — pređimo sad na drugu stvar. Počeli smo da se udaljujemo od onoga o čemu hoću da vam pričam i što je bilo glavni uzrok stradanja mog prijatelja.

U ovome našem novom, posljeratnom vremenu, Teofil se teško snalazio. Nikako mu nije išlo u glavu da on lično, na sindikalnim i frontovskim konferencijama, sjedi kao ravan s ravnim, pored svojih šefova i ostalih pretpostavljenih. Na takvim sastancima on se krio negdje u najskrovitiji ćošak, samo da ne bude na oku ni jednom od starješina i sve mu se siromahu činilo, kao da se našao na nekom zabranjenom ilegalnom sastanku, ko svaki čas može biti primijećen i otkriven.

Naročito je mrzio časove kritike i svaku kritiku uopšte, pa je najzad dospio dotle da mu je i sama riječ »kritika«, pomenuta pred njim, izazivala nemir u duši, ostavljao je započet posao, učestano počinjao da žmirka i već se držao tako kao da će svaki čas biti pozvan nekom na odgovornost.

Ovi mlađi činovnici, nekakav obijesan svijet, uočili tu njegovu slabost, pa čim je na nekoj konferenciji riječ o bilo kakvim propustima, istom ti se iz gomile javi neki od njih:

— Možda čika Teofil ima nešto da primijeti?

Teofil se samo trgne i strese kao da je uhvaćen u lošoj raboti, pocrveni i progunda nešto nerazgovijetno, a onda još dugo briše zamagljene naočari, trlja ćelu i zbunjeno gleda preda se kao da je pao odnekle sa sprata, pa se još ne snalazi, a u isto vrijeme dobro zna da ga sad svi gledaju.

— Ama ostavite se toga posla, ne mučite čovjeka — dobrodušno opomenuh mladiće i oni me, na svu Teofilovu sreću, zaista poslušaše.

Ja se, hvala bogu, našao žučljiv diskutant, pa jednog dana raspalih po nekim nepravilnostima u našem odjeljenju. Zakačih koga stigoh, pa mnogima, ako ćeš, i ne bi naročito pravo.

Ujutru, pet minuta prije radnog vremena ,zatekoh Teofila već na poslu. Gleda me potišteno i pomalo plašljivo.

— Šta je, čika Teofile? Nešto si mi jutros onako... nijesu ti sve koze na broju.

Teofil se sav skupi u svom okratkom umašćenom kaputu i zažmirka.

— Znate, Jovane, nije vam ono juče trebalo.

— Čekaj, čovječe, pa tebe baš nijesam ni dirnuo. Čak mi se čini da sam te zauzgred i pohvalio zbog... Pa ti dobro znaš da si mi drag prijatelj...

Teofil se popridiže iza stola, izokrenu ruke ustranu kao da će reći» ostavi pobogu« i sumnjičavo nagnu glavu.

— Ostavite, molim vas, to nikako nijesu zgodne stvari. Nek drugi kritikuju, džaba ga bilo, a mi... a naša kancelarija... Znate, gospo'n Jovane, mi radimo na istom poslu i svak će reći...

— I svak će reći: i Teofil je buntovnik — nasmijah se ja.

— Ne kažem baš to, dragi Jovane, nego... nisam ja na to navikao. Nije meni u krvi, kako da vam kažem... riskantne su to, nedozvoljene...

Teofil se pošteno preznojio, dok je izmucao tih nekoliko nepovezanih rečenica, pa je najzad, i ne završivši posledniu misao, zbunjeno sjeo kao da se i sam uplašio svoje smjelosti. Izgleda da mu je tek na kraju njegova govora postalo jasno da je i nehotice prekršio svoj osnovni životni princip, da valja ćutati na sve pojave oko sebe i ne upuštati se ni u kakvu kritiku, pa ma u pitanju bio i najbolji prijatelj.

I čudio sam se i smijao tome Teofilovom bezrazložnom strahovanju, ali kako me je bog dao bezbrižna i zaboravna, ja to ubrzo smetnuh s uma i opet okrenuh po starom: bilo gdjegod na sastanku, bilo u samoj kancelariji, ja pružim jezik pa režem li, režem po svemu što mi se čini da nije na mjestu.

Teofil sjedi u svom ćošku, poklopio se po stolu, zabio nos u akta, pa se čini da i ne sluša, i tek ako ja jače podviknem, on samo učestano zažmirka, kašljucne i još dublje utone u svoje hartije. Nađe li se neko neobazriv, pa i njega upita za mišljenje i pokuša da ga uvuče u razgovor, on se samo zimogrožljivo naježi i već prihvaća za tašnu.

— Drugovi, meni nešto nije dobro, ja moram kući.

Odlazi poguren i tih kao sjenka, a njegov uski sto s ubogim priborom i propisno uvučenom stolicom kao da nijemo moli:

— Drugovi, molim vas, malo tiše. Znate, nije red...

I kod nas u ministarstvu, i u sindikatu, i uopšte svuda gdje smo djelovali, posao je išao naprijed i kritika se svakim danom razvijala, jačala i postajala sve otvorenija. Nikom više nije bilo lako da ostane postrani i da izbjegne da se u ponečem otvoreno izjasni.

A na očigled sviju nas, Teofil je sve više kopnio i postajao sve zatvoreniji. Poče da se žali i na gluvoću, na zujanje u ušima. U desnom uvu (ono koje je u kancelariji meni okrenuto) uze da nosi povelik zapušač od vate, a ubrzo zatisnu i lijevo uvo. Tako se kretao kroz nadleštvo kao riba kroz vodu — gluv i nijem za sve oko sebe.

Svi smo od srca sažaljevali čika Teofila zbog iznenadne gluvoće. Znate i sami, ipak to nije prijatna stvar. Ali jednog dana, na moje veliko čudo, pokaza se da čika Teofil, i pored svoje vate, ipak lijepo čuje.

— Bilo je to prošle zime. Osvojila studen, a u našem odjeljenju, u onoj staroj zgradetini ,hladno kao u kakvoj pećini. Imamo u kancelariji neku peć, ama pokvarena, puši kao što đavola, pa se nas šestorica pogušismo u dimu. Nama već dodijalo tražeći da se popravi i ja ti jednog jutra dovedem načelnika pravo kod nas.

— Evo, pogledajte, zar se u ovom dimu može raditi?

POEMA SLAVKA JANEVSKOG

(„Egejska barutna bajka", izdanje Nopok — Skopje 1950)

Jovan Boškovski

Poema »Egejska barutna bajka« od Slavka Janevskog napisana na temu sloma oslobodilačke borbe jegejskih Makedonaca u Grčkoj, privlači pažnju ne samo svojom aktuelnošću, već i nesumnjivim pesničkim kvalitetima.

Uobličavajući jedan motiv izrazito epskog karaktera, Slavko Janevski je i ovog puta ostao veran svojoj stvaralačkoj prirodi. Poema je ispevana u uzdržanom lirsko-epskom tonu, čija je skala umerena ali ne i jednolična, kroz mirno ispričanu fabulu. Ona nosi sve osobine njegove poezije: lirski stih kratkog daha, emotivno obojen i figurativno raznolik.

Da li se jedna tema potresne masovne drame (a ova se drama po svojim razmerama može uporediti sa najvećim ljudskim tragedijama koje su do danas potresale svet) može adekvatno izraziti sredstvima lirike? Da li epska širina teme sama po sebi ne traži odgovarajući, epski izraz? Čini mi se da je ova poema ne samo takav pokušaj već i ostvarenje. Jer kad se čitaju njeni stihovi i kroz ličnu dramu njenih junaka prati tragika naroda koga su izneverili u borbi, nameće se utisak da poema u izabranom obliku ne samo da nije ništa izgubila, već je, po mom mišljenju, dobila jedan uverljiviji akcenat životne istine.

Centralni lik poeme je Janika, devojka-borac, koja je u borbi izgubila voljenog čoveka, a zajedno s njim i sve snove i nade na bolji život u budućnosti koje su zajedno, u rovu, između bitaka, kovali i za koje su se borili. Kroz njene reči (veći deo poeme dat je u obliku inverzivnog izlaganja nad grobom verenika), kroz njeno određeno duševno stanje i poimanje doživljenog, odvija se drama poraza grčke borbe. Tražeći pravu meru za dubinu njenog intimnog, ljudskog bola i razočarenja koja ona preživljava, Slavko Janevski je ponekad daje u atmosferi bespomoćnosti, tuge i usamljenosti:

»Oh, ljubno, solzive kapat,
kapat za prominat vek..
Krvavi stapalki na pat
zašto ostavavme v beg?«

(Del prvi, str. 24)

To osećanje, međutim, koje odgovara u datoj situaciji — a to znači psihološki motivirano i opravdano — nikada ne prelazi u apatičnost i rezignaciju. Janika u isto vreme, više svesnom voljom nego snagom instinkta, napreže sve svoje snage da se održi u životu i da ne klone da bi u svome sinu, koji tek treba da dođe na svet, odgajila osvetnika što će podići pušku koja je pala kraj mrtvog oca-borca:

»Tagovni solzi me dušat —
solzi... No ne plačam, ne.
Treba da ostanam jaka,
v gora da izdojam sin,
puška da izdigne v raka —
što mu ja ostavaš ti«.

(Del prvi, str. 15)

Ovim konkretno naglašenim odnosom, koji se kao lajtmotiv ponavlja na više mesta u poemi, prema ličnoj i opštoj tragediji njenoga naroda, lik Janike dobija, istina pomalo deklarativnim putem, određeni idejni profil borca koga vodi velika ideja oslobođenja svoga naroda. To u velikoj meri iskupljuje nedostatak punoće jednog celovito izgrađenog karaktera, kakvu imaju, na primer, ostali, epizodni likovi poeme. Za razliku od Janike, iz ovih likova izbija velika ljudska snaga, iako se ni jednom reči u poemi ne pominje ideja koja ih je pokretala u borbi i koja ih sada, pošto su časno izvršili svoju ljudsku i patriotsku dužnost, vodi na putu preko granice, u okrilje slobodne bratske zemlje.

Na njihovim se likovima, uzgred, valja zadržati i zbog nečeg drugog. Slika sa kojom ih Slavko Janevski u glavi poeme »Poslednja petorica« uvodi u zbivanje zaista je snažna i potseća na veliku kompoziciju u kojoj su likovi petorice preostalih boraca dati sa ogromnom sugestivnom snagom, oštrim linijama i u konkretnoj fizičkoj i psihičkoj situaciji:

»Odat so skršeni srca,
nebare senki se sal,
luto so zabite krcat,
v oči im taga i žal«.

(Del prvi, str. 18)

Pretstava o njihovim individualnim karakterima i sudbinama, koju dobi-

(Crtež C. Popović)

jamo iz sledećih strofa, i pored izvesnih otstupanja u pravcu izlišnog i mestimično naturalističkog detaljisanja, isto je tako snažna i upečatljiva. Da je Slavko Janevski pošao istim putem i u građenju lika Janike, ona bi kao karakter bila punija, a time i upečatljivija u odnosu na ostale likove, koji je u ovom slučaju ostavljaju iza sebe, na drugi plan, iako ona u fabuli ima centralno mesto. Ispalo je tako, možda i nehotice, da slučaj »petorice poslednjih« izbije na prednji plan, što je sa svoje strane doprinelo da epski momenti teme dođu do jakog izraza. Time je poema dobila svoj odgovarajući borbeni patos i razbila dah bespomoćnosti koji povremeno, u slikanju atmosfere u poraženoj zemlji, neizbežno izbija.

Poema »Egejska barutna bajka« zaslužuje da se posebno razmotri i u pogledu njenih formalnih poetskih kvaliteta. Ona svakako pretstavlja dalji korak Slavka Janevskog u stvaranju njenog pesničkog izraza. Pre svega to se ogleda u brižljivoj obradi stiha, njegovoj slikovitosti i, što je u slučaju ove poeme potrebno naročito istaći, u težnji za što jednostavnijim, jasnijim lirskim izrazom, što nije uvek bio slučaj u ranijem stvaranju Slavka Janevskog. I upravo ovo treba istaći kao jedan od većih uspeha u njegovom dosadašnjem pesničkom razvitku. Međutim, bilo bi pogrešno kazati da u poemi »Egejska barutna bajka« nema ostataka jedne osobine u poeziji S. Janevskog, koja je pretila opasnošću da umanji njenu lirsku snagu i neposrednost. Traženje originalnosti u izrazu i formi po svaku cenu, često i na uštrb jasnoće misli i jednostavnosti kazivanja, može da se pretvori u manir koji je samom sebi cilj. Umetnička slika opterećena preobiljem traženih, pa makar i uspelih, pesničkih figura i poređenja, ne dopušta da se takvi stihovi prime kao istinski pesnički doživljaj, već deluju samo kao manje ili više zanimljiva dosetka i igra žive mašte. A snaga poezije Slavka Janevskog, njena neposrednost i životnost, ne leži u originalnoj formi kojoj on često svesno i uporno stremi, nego pre svega u sadržaju koji ume da doživi i da ga snažno pesnički ubliči.

Oblik inverzije koji je S. Janevski izabrao je u svojoj poemi sam po sebi nije loš, jer daje mogućnosti da poema dobije ton neposredne lirske ispovesti. Ali često prekidanje naracije neposrednim obraćanjem mrtvom vereniku (»Potivko, slušaš li, slušaj«), ne samo što deluje po intonaciji nategnuto, već i u velikoj meri narušava jedinstvo kompozicije u razvoju fabule. A to je Slavko Janevski mogao da izbegne.

Opšta odlika poezije Slavka Janevskog — živo i suptilno osećanje prirode — došla je u ovoj poemi do jakog izraza. Pejzaži koje on ponekad sa malo sredstava slika dati su u vrlo nežnim tonovima i prelivima i deluju lirski najsnažnije:

»Visnale mrazulki tanki
gusto po orevon star,
činiš vo nemite granki
sokrivat detinski dar«.

(Del vtori, str. 32)

»Nokj. Čekoram nemo po zamrznat ugar.
Mart snegulki grstum od oblaci see,
v gunj zamrznat studot go imam za drugar,
viulica gusta po patot me vee«.

(Epilog, str. 45)

Treba još pomenuti obilje originalnih, često duhovito nađenih takozvanih nepotpunih, krnjih rima (u makedonskoj poeziji široko rasprostranjenih koje pridaju stihovima naročitu živopisnost.

Poema Slavka Janevskog »Egejska barutna bajka« je u celini, a ne samo po tome što u njoj »može da se ubroji u dobru poeziju niz stihova«,[1]) ozbiljno pesničko ostvarenje i uspon u razvitku njenoga autora. I upravo zbog njenih nesumnjivih kvaliteta, ne samo poema, nego i celokupno pesničko stvaranje S. Janevskog, zahteva jednu opsežniju analizu i ocenu kritike koja nema razloga da prelazi i preko pozitivnih i preko negativnih strana ovog pesničkog dela. Jedna od namera ovog prikaza je da da povoda za to.

[1]) Dimitar Mitrev: »Godišen izveštaj na Društvoto na pisatelite na Makedonija«, »Nov den« br. 6/1950.

Gleda čovjek, mršti se, kašlje i taman da nešto zausti, kad li se iz svoga ćoška javi Teofil:

— Druže načelniče, pa može se ovdje raditi. Evo, ja i ne osjećam dima.

— Kako da ne osjećaš, čovječe? Pa ovo je zaista...

Teofil predano raširi ruke.

— Vjerujte, druže načelniče, ja zaista ne osjećam nikakva dima. Nemojte misliti da sam ja jedan od onih potajnih, koji se javno ne buni, a ovamo... Ja sam spreman i pismeno izjašnjenje...

— Pustite, molim vas, čika Teofile. Peć se mora još danas popodne popraviti — odmahnu načelnik.

Peć je zaista odmah popravljena, ali još danima Teofil nas je mrko mjerio preko svojih naočara i nije propustio da mene prekori:

— A zar se nije moglo bez onoga skandala. Čudna mi čuda, ako malo i dimi. Ta nije ovo sanatorijum. Uvijek li je vama do ispada i kritike, druže Jovane. I opet će na mene pasti mrlja, a ja već dvadeset godina služim kra... kra... — i tu se Teofil na prečac zakašlja i umuče.

Istina, još su ga dugo u kancelariji dirali kako da mu to odjednom popusti gluvoća kad načelnik dođe, ali se Teofil i na to pravio gluv i slabo je što odgovarao. Jednom se samo naljuti na jednog mladića.

— Bolje bi bilo da si i ti malo gluvlji. Nije za činovnika da sve čuje.

Sve je tako teklo lijepo i u redu, dok u novinama ne počeše sve češće izlaziti kritički članci, te na ovo, te na ono: čas lupe po nekome ministarstvu, čas opauče po lošem snabdijevanju, sad opet kritikuju poslovanje u nekom rudniku. Oho! Bogami, milo nama, pa svakog jutra još s vrata dočekujemo jedan drugog s novinama u ruci:

— Aha, jesi li pročitao ono jutros?! Uredi ih, bogme, baja. Neka, neka već je odavna trebalo.

Obraćamo se, naravno i Teofilu, ali on samo zabrinuto briše oči i žali se:

— Ne znam šta je ovo u zadnje vrijeme: vid mi naglo popušta. Čim uzmem knjigu oči mi zasuze. Eto, više ni novine ne čitam.

— Pa ja ću svratiti poslije podne pročitaću ti — nudim se ja, ali on samo odmahne rukom:

— Ostavite, molim vas, ta znate moju gluvoću.

Stigao je i načelniku da se požali:

— Vid mi popušta. Već su mi i novine zabranili. A baš i da nijesu, ja ne bih danas...

I, po svom običaju, ostavljao je misao nedovršenu, jer je potajno strahovao i od toga da mu se nešto ne zamjeri što ne čita novine.

Dan po dan tako, pa ti ja, kao što znate, prijeđoh na rad u komisiju državne kontrole. Posao, brate, kao stvoren za mene.

— Sad se drži, Jovane! — poprijetih ja samom sebi — Evo prilike za kritiku, ali se, prije svega, pobrini za dokumentaciju. Je l' tako, burazere?

Jednom tako u poslu, dopade nam ruke da pretresemo i ono moje bivše ministarstvo. Valja priznati, nađosmo masu nepravilnosti, nesnalaženja ljudi u poslu, slabu ekspeditivnost. Vidimo, nije druge, treba ljudima pomoći i, na kraju, da i drugi nešto nauče iz njihova primjera, meni pade u dio da povodom svega toga napišem jedan članak u novinama.

E, jeste, to je onaj moj poznati članak koji je, pored sve svoje koristi za čitavu zemlju, imao i jednu nezgodnu posljedicu: došao je glave mom prijatelju Teofilu, iako ja ni u snu nijesam tako nešto poželio.

Elem, čim se članak u novinama pojavio, Teofil je još istog jutra, kao smušen, bez pitanja napustio kancelariju i odjurio kući. Tamo je vazdan ostao zatvoren, bez jela i pića, probdio je i čitavu noć, a sjutradan se pojavio pred samim ministrom s napisanim izjašnjenjem u ruci.

— Druže ministre, ja, ovaj... ja se ne slažem s člankom druga Jovana. On, ovaj, iako je moj bivši prijatelj... ja mu nisam ni jednog podatka dao... Ja se, znate... Evo i pismeno izjašnjenje da se ja ne slažem s njegovom kritikom i da sam ja oduvijek...

Ministar se nasmijao začuđeno i sažaljivo:

— Čemu vam sada sve to, čika Teofile? Jovanov je članak na mjestu i ja vjerujem, da će biti vrlo dobro primljen i pravilno shvaćen u čitavom ministarstvu.

— Ali ja... evo, molim vas, tu je pismeno izjašnjenje — promuca Teofil i ne čujući od uzbuđenja šta mu je to, ustvari, ministar kazao.

— Čika Teofile, kažem li vam, nikakva izjašnjenja od vas mi ne treba — s naglaskom ponovi ministar. — Sve je u redu. Možete ići na svoj posao.

Na te posljednje, tako jasno naglašene riječi, Teofil se samo skupi i na prstima iziđe iz kabineta, noseći presavijen tabak u ruci. Spuštao se niza stepenice pipavo kao slijepac i šapatom ponavljao:

— Ne prima izjašnjenja. »Sve je u redu«. Znači: sve je gotovo.

U menzi u kojoj se hranio, Teofil je uzeo na revers jedan konopac i još toga istog dana objesio se na tavanu svoje kuće. Iza sebe je ostavio kratko oproštajno pismo u kome je, između ostalog — kako bi rekli novinari — stajalo i ovo:

»...Postao sam i gluv, i slijep, i bolestan, i dimom sam se davio, samo da sa sebe zbacim sumnju da se zbog nečeg bunim i da se bavim proklet-om kritikom. Sve sam učinio, pa uzalud. Ovaj moj vajni prijatelj Jovan konačno me osumnjiči i upropasti...

Uz pismo prilažem:

1) Izjašnjenje povodom Jovanova članka«...

I eto tako, drugovi, ja i nehotice upropastih svoga plašljivog i bogobojažljivog prijatelja. A da sam znao, pitate, da će on tako reagirati, da li bih napisao članak?

Da budem iskren: čini mi se, napisao bih!

Evo vidite, mnogi mi čestitaju zbog toga članka, mnogima je koristio, drugi se opet ljute, grde, neki me više i ne pozdravljaju — šta ćeš — a eto: jedini se Teofil objesi. Baš su čudni ovi starovremenski ljudi. Još uvijek mirišu na Abdul-Hamidova vremena.

Septembar na Hvaru

Lirska reportaža

Ja volim stvarnost, o moj lijepi svijete,
ali ni snovâ ne ću se odreći.
Jer šta je život nego san o sreći,
a sreća, to je — barem za me — dijete.

Ko gušteri se sunčamo na Hvaru,
otoku drevnom maslina i vina;
o zvijezdi morskoj sanja Katarina,
a otac njen o triljama — na žaru.

Ziba se more u koljevci dana
uz sjetnu pjesmu s Lastova i Mljeta,
dok tanke, zlatne konce babljeg ljeta
leluja zrakom laka tramontana.

I sve je puno odsjeva i bljeska:
Kotrljajući se pržinom bjeluci,
plamičkom žutim bukti sat na ruci,
ko srebro ljeska svako zrnce pijeska.

Ulica pusta. Crven sanduk. Pošta.
Ni duše nigdje. Rujan. Jematva je.
Odisejevo doba jošte traje
sa mješinama izmuljana mošta.

Magarci mali nasred trga revu.
Sa tri zvonika skladno ječe zvona.
Domahuje nam nona sa balkona.
U svakom hladu susrećemo vrevu.

Gosti se tuže, da je slaba hrana,
no mi smo skromni što se tiče jela,
i draži nam je nego puna zdjela,
rosom umiven grozd sa Palmižana.

Uvijek se nađe čaša kozjeg mlijeka
za malu Inu o jutarnjem satu,
a boljetica kad uzdrma tatu —
travarica mu služi mjesto lijeka.

A kad se sjati svijet sred trga stara,
galami bučnoj nikad konca, kraja:
zakriješti ženski sabor papagaja
pred crkvom crpeć vodu sa bunara.

U jedrilici zijeva barba Šime,
žmirkajuć žustro iz sto očnih bora.
Sunčanu mrežu promatra vrh mora
i šapće za se: »Ča je lipo vrime!«

I sve je ko na nekoj davnoj slici
majstora, znanog još iz renesanse,
u pozadini gdje već gasi dan se,
al jošte plamte samotni zvonici.

Aj, što je divno to podneblje naše
i puk, za koji nismo više stranci.
Al noći lete i odmiču danci
ko da bi htjeli normu da premaše.

Vjetrova znamo šesnaest i vjetriča,
što vrzin — kolo igraju po moru;
dok jedni brazde niz pučinu oru,
drugi se ziblju u granju borićâ.

A kad nas jugo udari o tjeme,
te bolno zuji svaka ušna opna,
mi pakujemo stvari, željni kopna,
sve dokle opet ne okrene vrijeme.

Jer kad je jugo, tad ni poštar Sibe
ne žuri s torbom, jer ga drži »fjaka«.
Otoku našem ponestane zraka,
te čitav vonja na krepane ribe.

Al' nigda ljepšeg, ni modrijeg vala,
i nikad neba bistrijeg, ni uma,
no kad u jedra s mnogo svježeg šûma
prpošno dune dašak maestrala.

O, blago onom, kom je savjest čista,
te može s nama kraj kamena stola,
raspravljati uz bukare opola
o našoj borbi i o muka trista.

Šjor Tonči stalno vrti ključ u džepu,
i s pravom grdi svojih jada krivce;
izgubio je, bolan, jutros živce,
za paklo »Zeta« stojeći u repu.

Prebrodit ćemo sve nevolje — dodâ,
zapaliv lulu, stari mornar Duje,
naviko da se ne plaši oluje
dok vjeruje u snagu svoga broda.

Pa neka trube kardinali Kremlja,
da sve na svijetu izmislio Rus je.
Al' jedno nije: vrh timora Brušje,
gdje zlatnu kaplju rađa kam i zemlja.

Tri nedjelje smo proveli bez briga,
na suncu danju, noću uz gitaru,
a paučina, dotle, na ormaru
povezala nam cijelu hrpu knjiga.

Ohladiše nam čela noći svježe
lepezom palme, ružmarina strukom,
zvijezde smo znali razgrtati rukom
a mjesečinu hvatati u mreže.

Okrijepili smo svako zrnce krvi,
provjetrili smo zamagljena pluća
i spremili se za nova pregnuća.
Na vrata kuca već oktobar prvi.

Oh, što te volim, moj nesretni svijete!
Parobrod bijeli zviždi iz daleka.
Kroz mnoštvo, što ga radoznalo čeka,
za ruku vodim na palubu dijete.

Adio Hvare! Kraj je našim snima.
Al' ništa — glavno, da je stvarnost lijepa.
Na povratku smo kući, prazna džepa,
sa bubnjem kiše i zastavom dima...

Hvar, 1950.

Gustav KRKLEC

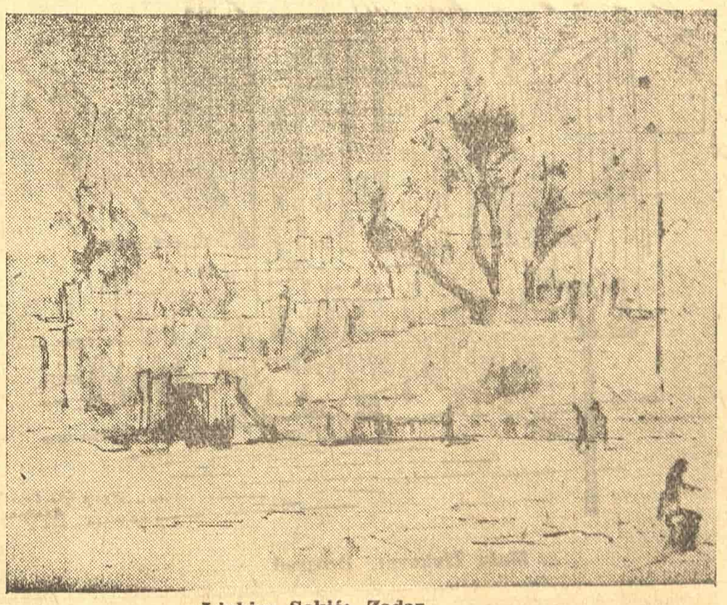

Ljubica Sokić: Zadar

O potrebi popularisanja nauke i naučnih radova

Piše:

(Crtež M. Ćirića)

IVO ANDRIĆ

Velik je broj naučnih časopisa i zbornika koji se objavljuju u kulturnim centrima svih naših republika. Veliki su i napori koje čine naše akademije, univerziteti, muzeji i druge naučne ustanove i pojedini naučni radnici, kao što su velike i pažnja i pomoć koju država ukazuje tim ustanovama i naučnim radnicima u njihovim naporima. Rezultati toga rada dolaze do vidnog izraza u pojedinim republičkim naučnim časopisima i zbornicima.

Kakva je upotreba i kolika je korist od ovih publikacija? Ja ne sumnjam da se njihova prvobitna i osnovna namena ostvaruje svagda i potpuno, tj. da se preko njih naučnici upoznaju međusobno sa svojim radovima i otkrićima, da se ti radovi diskutuju itd. Tako je bilo i ranije, tako je, i tako mora biti pogotovu i sada. Ali isto tako mislim da to za naše vreme, za naša shvatanja društva i nauke nije i ne može biti dovoljno. Ona »žed za prosvetom« o kojoj se govori i više i koju zaista često susrećemo kod našeg današnjeg čoveka, i to u relativno širokim slojevima, zahteva da se i nastojanja i rezultati nauke, bar u krupnim konturama, približe širokom krugu čitalaca. Razume se da postoji i da će postojati naučni napori koji su nužno ograničeni na uži krug ljudi od nauke i stručnjaka, ali isto je tako jasno da za mnoga ispitivanja i rezultate sa područja na primer ekonomike, političke i kulturne istorije, lingvistike, prava, etnografije itd. postoji stvarno interesovanje i kod šireg kruga čitalaca. I čini mi se da bi dužnost naše dnevne i periodične štampe bila da svoje čitaoce upoznavaju sa važnijim radovima sa tih područja nauke, naravno, u kratkim izvodima, bez stručnih pojedinosti, da im bar signaliziraju postojanje takvog naučnog rada. Bez toga preti opasnost da i važni i korisni, svima nama pristupačni naučni radovi ostanu pokopani u stručnim publikacijama, do kojih dolazi samo uzak krug ljudi.

Taj posao registrovanja i popularizovanja naučnog rada i njegovih postignuća vrše već neki listovi (na primer »Borba« u rubrici »Kritika i prikazi«), ali ne svi i ne u dovoljnoj meri. A mnogostruke su koristi takvog publiciteta. Da pomenemo samo neke. Prvo, mnogi naši kulturni radnici i umetnici, kako književnici tako i muzičari i slikari i vajari, rade često na nekoj temi za koju sa velikim trudom i gubitkom vremena sami sakupljaju podatke, dokumentujući se kako mogu i znaju, čak je možda o istoj temi objavljen u nekoj drugoj republici iscrpan i dobar članak u nekom naučnom časopisu, za koji on i ne zna. Drugo, naučni radnici u pojedinim, naročito manjim centrima rade ne samo predano nego često i uz lične žrtve i odricanja, i pravo je da njihovi radovi ne ostanu u granicama njihove republike ili, još uže, u zidovima ustanova u kojima rade, nego da te njihove radove pozna, bar po imenu i u najkrupnijim crtama, širok krug čitalačke publike. Treće, dobro je i korisno da što veći broj naših ljudi zna, bar sumarno, šta se sve preduzima, radi i postizava u novoj Jugoslaviji, na svima područjima pa i na naučnom, jer i u tom on može da nađe potstreka i ohrabrenja i u svom životu, koji nije uvek lak, i u problematici svoga rada, koja je često složena.

Tu skoro je jedan saradnik »Književnih novina« izrazio želju da organ Saveza književnika posveti više pažnje časopisu »Naš jezik«. To je opravdana želja, samo bih ja hteo ovim da je proširim i na druge naše naučne časopise i publikacije, naročito one koji izlaze po raznim republičkim centrima. Ukratko, mislim da bi naši dnevni listovi, koliko god im neumitni zakoni prostora dozvoljavaju, i periodični časopisi, a naročito »Književne novine«, trebalo da donose kratke beleške, u kojima bi upoznavali svoje čitaoce bar sa sadržinom raznih naučnih časopisa i publikacija, a povremeno i da progovore nekoliko reči o pojedinim člancima koji se ističu svojom temom ili svojim načinom obrade. (Razume se da je zato potrebno da redakcije listova primaju naučne časopise o kojima je reč.)

Čini mi se da opravdanost ove želje, koju sam čuo od mnogih, ne treba naročito dokazivati, i da bi stvar mogla biti korisna, ako se prihvati i, sistematski sprovođena, uobičaji i ustali ,a ne ostane samo kao predlog i želja u ovoj rubrici želja i predloga.

Vesti iz inostranstva

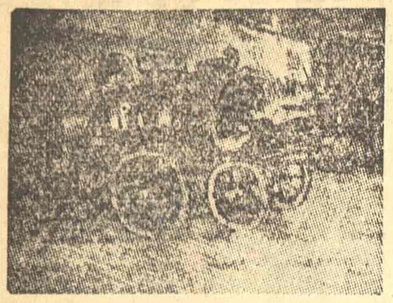

VAN GOGOVA »TARASKONSKA DILIŽANSA« KOD »KRALJA ŠUNKE«

Muzej u Arlu u Francuskoj, koji nema ni jedne Van Gogove slike, tragao je za jednim platnom ovog čuvenog slikara s namerom da je pribavi. Međutim, ovo je ostalo bez uspeha. Za ovo platno Van Goga verovalo se da je izgubljeno. Jedini trag nalazio se u prepisci slikarevoj: »Slikao sam sasvim običnu diližansu, crveno-zelenu, s plavim, crnim i narandžastim mrljama, u dvorištu jedne krčme žuto-sivih zidova«. Slika »Taraskonska diližansa« bila je u Americi kod nekog kolekcionara iz Njujorka. Ovu sliku je kupio, kao kuriozitet svoje vrste, američki »kralj šunke«, za 85.000 dolara.

U MALMEZONU OTKRIVEN ORIGINAL DAVIDOVOG REMEK-DELA

U muzeju u Malmezonu (Francuska) otkriven je original čuvene Davidove slike »Bonaparte na Sent Berijaru«. David je original ove slike izradio za španskog kralja Karla IV. Videvši da ovo remek-delo odlazi iz Francuske, Napoleon je zatražio od Davida da izradi još četiri iste slike, što je David i učinio. Slikar je jedan primerak zadržao za sebe, drugi je bio upućen prvom konzulu u Sen Kluu, treći Biblioteci invalida, a poslednji je poklonjen Cisalpiskoj republici koja ga je čuvala u Milanu. U prevratu 1814 platna su se zagubila. Danas se jedna kopija nalazi u Nemačkoj, jedna u Austriji u Beču, jedna u Londonu, a četvrta je bila u kolekciji princa Napoleona, koji ju je dugo čuvao u svom zamku u Švajcarskoj. Od ove četiri kopije Francuska nema više ni jednu. Međutim, u muzeju u Malmezonu postoji jedna reprodukcija ove slike za koju se držalo da je rad slikara Verdilea. Danas su stručnjaci utvrdili da je baš ta slika originalno delo Davida, koje je on radio za španskog kralja.

NOVI ROMAN PERL BAK

Američka književnica Perl Bak, autor »Kineske trilogije«, objavila je svoju najnoviju knjigu. Ovaj njen novi roman nosi naziv »Krvavi okovi«.

IZLOŽBA »PET STOTINA GODINA HOLANDSKE KNJIGE«

Izložba nazvana »Holandska knjiga od 1300 do 1800 godine« otvorena je u Gradskom muzeju u Hagu. Bogata kolekcija manuskripta i knjiga izdatih od prvih početaka štampanja do kraja XVIII veka, prikazuje evoluciju holandske knjige u toku perioda od pet stotina godina. Specijalni odeljak ove izložbe posvećen je samo povezu knjiga.

OBJAVLJENA PISMA SLIKARA PISAROA

U izdanju edicije Albin Mišel u Parizu, objavljena su pisma velikog francuskog slikara Kamija Pisaroa, koja je slikar pisao svome sinu Lisjenu.

»ZLOČIN I KAZNA«

Po romanu »Zločin i kazna« od velikog ruskog pisca Dostojevskog, hteli su filmski producenti iz Holivuda da snime film sa istoimenim nazivom. Međutim, Komitet za utvrđivanje antiameričke delatnosti zabranio je snimanje ovoga filma, s motivacijom da se izrada filma zabranjuje, jer je autor romana Rus.

PSIHOPATOLOŠKA UMETNOST

Prilikom održavanja Prvog internacionalnog kongresa psihijatara u Parizu organizovana je meseca septembra ove godine izložba likovnih dela ludaka. Na izložbi »Umetnost i ludilo« bilo je zastupljeno 15 nacija sa delima ljudi koji su pre obolenja bili profesionalni slikari, kao i sa delima takvih koji se nikad nisu bavili likovnom umetnošću. Izložba je bila od posebnog interesa za učesnike kongresa, jer je pokazala da izložena dela mogu biti pomoć u psihopatološkoj terapiji. Sama tehnika vajanja ili slikanja ne interesuje toliko lekare, koliko ih interesuje sadržina dela, jer ona može poslužiti kao podatak pri uspostavljanju dijagnoze oboljenja. Posredstvom slike, crteža ili skulpture lekar može delimično saznati kakvu sliku o svetu ima bolesnik: ta su dela za njega intimna ispoved ili grafički prikazana psihološka analiza. Sistematsko naučno proučavanje psihopatoloških likovnih dela dovešće možda do novih saznanja na području psihijatrije.

EVIDENCIJA STILSKOG POKUĆSTVA U FRANCUSKOJ

Ove je godine organizovana evidencija istorisko-stilsko-umetničkog pokućstva u Parizu, koje je dato državnim ustanovama na upotrebu. Cilj je ove akcije da bi se sprovela detaljna kartotečna evidencija tih predmeta primenjene umetnosti u svrhu njihove pravilne zaštite i konzervacije, i naučnog izučavanja. Dosada je evidentirano preko 8.000 komada umetničkog pokućstva koje je smešteno po raznim ministarstvima u Parizu.

PROUDONOVA PISMA

U Parizu je nedavno izdata zbirka Proudonovih pisama koje je pisao svojoj ženi. U tim pismima Proudon se prikazuje kao vrlo autoritativan muž, malo sklon nežnostima. Ova pisma, pisana dok je Proudon bio u zatvoru ili u izgnanstvu, prema mišljenju pariske kritike, malo obogaćuju naše znanje o velikom socijalističkom doktrinaru. Sva posvećena sitnim domaćinskim pitanjima i brigama, potpuno su neinteresantna, iako su vezana za ličnost kao što je to bio Proudon.

BERNARD ŠO PIŠE SCENARIO ZA FILM O ŠEKSPIRU

Književnik Bernard Šo pristao je da učestvuje u pisanju scenarija za američki film, u kome treba da se prikaže Šekspirov život. Prikupljanje dokumentacije za ovaj film trajalo je četiri godine, jer reditelj namerava da pretstavi apsolutno verno život Šekspirovog doba. Ulogu Vilijema Šekspira igra poznati glumac Deni Kej.

MELVIN DAGLAS SNIMA FILM »JEDNO PUTOVANJE U INDIJU«

Poznati američki glumac Melvin Daglas, koji je u poslednje vreme prešao na filmsku režiju, snima sada film »Jedno putovanje u Indiju«, prema čuvenom romanu E. M. Forstera, koji je preveden i na naš jezik. Snimanje spoljnih scena filma izvršiće se u Indiji.

FILM »BOEMI« PREMA PUČINIJEVOJ OPERI

Marsej Lerbije, jedan od najstarijih francuskih reditelja, snimio je film »Boemi«, prema Pučinijevoj operi. U filmu nastupaju najpoznatiji francuski glumci i pevači, među kojima Luj Žurdan, Marija Denis, Žizel Paskal i Luj Salu.

SNIMANJE STARIH JAPANSKIH DRAMA

Japanski reditelj Macumura preneo je na film nekoliko starih japanskih drama koje pripadaju književnim rodovima »no« i »kabuki«. Prvi od tih filmova nosi naslov »Šočiku« (»Prolećno veče«).

Istovremeno je u Japanu snimljeno i nekoliko filmova sa savremenim temama, među kojima »Druga ljubav«, film o povratku jednog japanskog ratnog zarobljenika iz SSSR.

ROMAN RABINDRANATA TAGORE NA FILMU

U Indiji je snimljen film »Kuća i svet«, prema poznatom romanu Rabindranata Tagore. Reditelj filma je K. A. Abas. Reditelj Baškar Bao snimio je istovremeno film o životu Tagore, pod naslovom »Santineketan«, a reditelj Parulka je završio film o životu Mahatme Gandija.

Geteove pesme na slovenačkom jeziku

Sa velikim zakašnjenjem od četrnaest meseci posle jubileja (što je vapijući primer slabog stanja naše tipografske tehnike!) slovenačka čitalačka publika dobila je dugo očekivani i veoma potreban izbor Geteove poezije (J. W. Goethe: Pesmi, 1950, Državna založba Slovenije). Posle odavno rasprodatih prevoda »Fausta« (Prvi deo, preveo A. Funtek) i »Egmonta« (prevela M. Mohorič) ovo je tek treća knjiga Geteovih dela na slovenačkom jeziku, i to prva koja je zaista dostojna vajmarskog kolosa. Nadamo se da će joj za kratko vreme slediti i »Ifigenija« u poznatom lepom prevodu F. Albrehta Na ovoj sadašnjoj publikaciji, koja zadovoljava i zahteve za reprezentativnom knjigom, udruženo je radila lepa plejada saradnika: od Otona Župančiča iz čijih je rukopisa uzeto devet prevoda, preko dva najistaknutija poznavaoca Getea kod Slovenaca — Frana Albrehta i Josipa Vidmara — do ostalih priznatih pesničkih prevodilaca: Janka Glazera, Pavela Golije, Dušana Ludvika, Lili Novijeve, Antona Sovrea, Jože Udoviča i Bože Voduška. Redakcija je bila u pouzdanim rukama Frana Albrehta (izbor, raspored, primedbe), dok je instruktivni uvod napisao Josip Vidmar. Knjiga je i u knjigovezačkom i tipografskom pogledu lepo opremljena (ing. Marjan Rupar), a pored poznatog Štilerovog i Tišbajnovog portreta ukrašena je još nekim (u autotipiji, na žalost, ne suviše uspelim) reprodukcijama Geteovih crteža i Vagnerovog crteža Geteovog doma na Frauenplanu.

Ako »Rimske elegije« brojimo pojedinačno, pojedine odlomke iz »Fausta« kao po jednu pesmu a isto tako i grupe odabranih epigrama i izreka kao pesmu, knjiga obuhvata 123 pesme. Dve pesme su štampane u dubletu: »Über allen Gipfeln« preveli su Lili Novi i Oton Župančič, a »Pesmu anđela« i »Prologe u raju« Lili Novi i Božo Vodušek, prevodilac celog »Fausta«. Prevedena je, dakle, 121 pesma. Pored »Prosvete« raspoređene su u dvanaest ciklusa, koji su uglavnom analogni originalnom Geteovom rasporedu u prvom izdanju Geteovih Celokupnih dela: Pesme, Društvene pesme, Balade, Elegije (samo »Rimske«), Razne pesme, Iz »Viljema Majstera«, Umetnost, Lirika, Bog i svet, Iz »Divana«, Izreka i epigrami i Iz »Fausta« — Istina, vrlo je teško naći novi smišljeniji način rasporeda Geteove poezije koja je tako mnogostrana, ali s druge strane poznata je i činjenica da je originalni Geteov raspored nesistematičan, nepregledan i ne biografski. A pošto se urednik držao tog rasporeda, možda bi bilo bolje da mu je bio dosledniji. Ciklus »Lirika« pretstavlja nekakav omnibus koji se sadržajno teško odvaja od »Pesama« i »Raznih pesama«, a opet u njemu se nalaze »Marijenbadska elegija« i »Warum gabst du uns...«. Izboru, koji je dosta širok i u lepoj svestranosti daje presek skoro celog Geteovog pesničkog stvaranja, mogli bismo dodati samo neke poznatije i karakterističnije pesme koje nedostaju: ljupka mladićka rokokovska igračka »Mit einem gemalten Band« koja je biografski zanimljiva, nešto veći izbor iz »Izreka« (bar onu: »Willst du ins Unendliche schreiten«), a u prvom redu — »Orphische Urworte«, kao jedno od filozofski najznačajnijih dela, kao što bismo želeli da vidimo u izboru »Pesmu parkova« iz »Ifigenije« koja bi ovde spadala sa istim pravom kao i odlomci iz »Fausta« (iz kojega nisu uzeti samo lirski intermeci, već i »Predigra u pozorištu«, »Uskrsnja šetnja«, itd).

O kvalitetu prevoda ne može se u kratkoj belešci govoriti, tim pre što bi trebalo međusobno upoređivati pojedine prevodioce Na prvi pogled može se reći toliko da je većina prevoda unekoliko suviše slobodna u korist slovenačke pesničke lepote (Župančič, Vodušek). Idealnom kompromisu u tom pogledu približila se jedino »Elegija« u prevodu F. Albrehta, a pored nje, izgleda, među najlepše prevode u knjizi dolaze: »Prometej« (Albreht), »Rimske elegije« (Sovre), »Posveta« iz »Fausta« (Vodušek) i neke balade u Župančičevu prevodu (»Mrtvački ples«, »Pevač«, »Kralj iz Tule«, »Crnoškolac«). — O prevodima, razume se, mora detaljno progovoriti komparaciona kritika.

Nepretenciozni uvod J. Vidmara ne daje naročitih problema za prosuđivanje i ocenu. Možda je unekoliko jednostran, jer se ograničava na istoriska i filozofska pitanja i objašnjava kod Getea jedino njegov progresivno-regresivni odnos prema istoriskom razvoju i njegov panteizam. Nedostaje plastični psihološki osvrt Geteove ljudske individualnosti (njegova erotika!), a naročito oznaka njegovog poznog razvoja u neku, uprkos svega — mističku romantiku (kraj »Fausta«!). Takođe je nerazumljivo kako su se, uprkos nekoliko korektura mogle potkrasti dve tako zapanjujuće pogreške: da se »Emilija Galotti« pripisuje Šileru i da se kao pesnikovo ime uzeto u »Divanu« mesto »Hatem« navodi »Hafis«.

Herbert GRÜN

Republika

Broj 8—9, 1950

Ovaj dvobroj »Republike« bogat je sadržajem. Međutim, on više nalikuje na književno-istorijski ili književno-teoretski časopis, nego na književni časopis u užem smislu. Donesena su svega dva originalna beletristička priloga domaćih pisaca: odlomak iz romana I. Dončevića i pripovijetka J. Barkovića. Ostalo su prijevodi, rasprave, prikazi, diskusija i bilješke. Prijevodi su ono što će najviše privući pažnju čitalaca ovog broja: pod naslovom »Rukovet strane lirike« redakcija je dala 42 pjesme dvadest i trojice značajnih svjetskih pjesnika, u prijevodima koji većinom potiču od najboljih hrvatskih pjesnika-prevodilaca. Ovaj mali zbornik ima posebnu vrijednost i on doista može — kao što sugerira redakcija u svojoj napomeni — da posluži kao osnova, ili bar kao potsticaj, za stvaranje jednog zbornika svjetske poezije kod nas.

Među člancima i raspravama od osobitog je značaja diskusioni prilog Petra Šegedina pod naslovom: »Povodom članka R. Nikolića: »Nešto o partijnosti u književnoj kritici«. Ovaj Šegedinov članak pokreće i pokušava da marksistički riješi neka od najvažnijih pitanja naše današnje književne teorije i prakse. Mislim da ovaj pokušaj treba pozdraviti, i da je redakcija »Republike« trebalo da mu dade vidnije mjesto u časopisu. Taj članak može — i treba — da potstakne plodnu diskusiju i dalja istraživanja, jer je pravilno rješenje glavnog problema koji je u njemu pokrenut — problema kako da se shvati i sprovodi partijnost književnosti — od bitne važnosti za dalji razvitak književnosti socijalizma uopće. Naročito je važno to pitanje danas kada su jugoslovenski književnici pozvani da dadu svoj marksistički teoretski i praktični odgovor na informbiroovsko dogmatiziranje i umrtvljivanje književnosti, poteklo iz sovjetske revizije marksizma. Zato Šegedinov članak ne bi trebalo da ostane usamljen i bez nastavka.

Inače, ovome članku bi se sa tehničke strane moglo prigovoriti da je napisan nešto suviše teškim stilom. Pisac je mogao nastojati da se malo jednostavnije izražava. Istu tu nezgodnu osobinu imao je uostalom i članak R. Nikolića koji je ovome poslužio kao povod.

Od članaka u ovom dvobroju ističem još prikaz Julijana Tuvima od J. Benešića, Na vješt i inteligentan način, služeći se najviše vlastitim pjesnikovim tekstovima na nešto svoga komentara, Benešić je uspio da nam da vrlo živu sliku ovog zanimljivog poljskog pjesnika. Polemički završetak »pro domo sua« možda je nešto suviše zajedljiv, ali daje članku sočnosti.

Rasprava Sime Vučetića »Odraz folklornog stvaranja u našoj književnosti« značajna je samo po svojoj temi, koja je zaista vrijedna da se naučno obrađuje. Još važnije od te teme bilo bi možda rješavanje pitanja koje je pisac nabacio poslednjom rečenicom svoje rasprave, tj. »kako i dalje treba stvaralački crpsti iz folklornih izvora u borbi za novi realizam«. To će pitanje svakako rješavati naša književna praksa, ali ono traži i teoretsku obradu.

Inače, Vučetićeva rasprava pretstavlja previše letimičnu obradu previše široke problematike. Ona daje vrlo malo novih saznanja ili gledišta, a mnogo ponavlja neke školske istine.

Zanimljiv je još opširni članak Ive Mihovilovića o trščanskom piscu S. Slataperu. Pored toga, dvobroj obiluje prikazima i bilješkama: dat je osvrt na 200-godišnjicu Geteova rođenja, na kritička izdanja hrvatskih pisaca, na zbornik o selu, zatim članak o biblioteci Marka Marulića itd.

Cijena ovog dvobroja (90 dinara), kao i »Republike« uopće, prilično je visoka. Dobro bi bilo — ako je moguće — učiniti nešto da časopis pojevtini i tako postane pristupačniji.

Dušan PUHALO

Jedna istorija naše stare književnosti na italijanskom jeziku

Franjo Trogrančić, nastavnik slavistike na univerzitetu u Pizi i lektor na rimskom univerzitetu, objavio je nedavno priručnik južnoslovenske srednjovekovne književnosti od njenih početaka do petnaestoga veka pod naslovom **Letteratura Mediovale degli Slavi Meridionali** (Roma 1950, in 8°, 240, cena 800 lira).

Pisac u svojoj knjizi razmatra staru južnoslovensku književnost ne samo u Srba i Hrvata, nego i u Bugara i Slovenaca, te već time pobuđuje interesovanje, utoliko više što se pritom dotiče donekle i Čeha i Rusa. On je dosta iscrpno obuhvatio rad Ćirila i Metodija, grananje crkvenoga slovenskoga jezika u redakcije, stare tekstove koji pripadaju celokupnoj prvobitnoj slovenskoj književnosti: jevanđelja, apostole, psaltire, misale, mineje, oktoihe i druge prevode biblije i obrednih dela. U drugoj polovini svoje knjige on raspravlja zatim o delima manje ili više originalnim koja su se javila na slovenskom jugu kao »la produzione letteraria autonoma«. Pošto je pregledao razvoj stare književnosti po zemljama i pokrajinama Bugarskoj, Srbiji, Bosni, Hrvatskoj, Slavoniji, Slovenačkoj, on daje pregled kanonske literature, apokrifa, biografija, letopisa, beletristike i drugih književnih rodova srednjega veka.

U tom svom razmatranju g. Trogrančić ponajviše prilazi pitanjima i činjenicama kao lingvist, a mnogo manje kao istoričar kulture, sociolog i estetičar.

Ipak ima jedan odeljak gde pisac nije uvek lingvist. To je uvod, u kome raspravlja o dolasku Slovena na jug, o njihovom tadašnjem smeštanju, stanju i životu, o njihovoj hristijanizaciji. Razlaganje vrlo interesantno, s puno erudicije ,ali nažalost natrunjeno, zamračeno, iskrivljeno. Iako skriveno i diskretno, u ovih prvih trideset strana najčešće probijaju piščeva zastranjenja, njegova povođenja za klerikalnim i šovinističkim falsifikatima koji su naročito za vreme poslednjeg rata došli do vrhunca i »koji se još neguju u senci Vatikana među ustaškim i njima srodnim »učenjacima« izbeglim posle oslobođenja Jugoslavije. Da se ne ogrešimo, mi nećemo nazvati g. Trogrančića namernim i svesnim klero-fašistom i ustašom, ali čitaoca mora da revoltira kad u jednoj knjizi, u kojoj već same činjenice i njihova sinteza nameću misao južnoslovenskoga bratstva i jedinstva, nailazi na tvrđenja sasvim suprotna naučnoj istini i toj misli. Otužne bajke o »slaviziranim Vlasima« koje turska invazija pomera na zapad, tvrđenja da su se Srbi prvi put pojavili u Bosni posle turske okupacije, insistiranja na Mačekovoj paroli o liniji Kotor—Beograd (str. 24—25) i slične inepcije nimalo neće povećati glas piscu kao učenjaku, niti govore o njegovoj mudrosti, onoj mudrosti koje treba da bude u svakoga čoveka, bez obzira na njegovo knjiško znanje i naučnu spremu. Čitalac i nehotice dovodi takva mesta u ovoj knjizi u vezu sa piščevim zahvaljivanjem u predgovoru profesoru Sakaču od društva Isusova (poznatom falsifikatoru srpskohrvatske prošlosti) i prečasnom ocu I. Viteziću na pomoći i sugestijama kojima su pomogli da njegov rad uspe (»... per gli aiuti e suggerimenti prestatimi, affinchè il lavoro possa uscire con minori pecche«).

Čitalac se ne može oteti utisku da je prvobitni rukopis ove knjige bio bez tih mesta, da su ona naknadno unesena, jer inače na mnogim stranama probija iskrena simpatija i toplo zanimanje za sve što je južnoslovensko. Ostavimo na stranu pitanje da li je uopšte bilo potrebno da se u ovakvoj knjizi stavljaju u uvod ovakva tvrđenja, ali ne možemo verovati da jedan erudit i zaista učen čovek, kakav je pisac ove inače uspele i često pouzdane kompilacije, nije temeljno proučio prošlost Južnih Slovena, i da uviđajući svu komplikovanost njenu, nije mogao izbeći laži, uprošćenosti, falsifikate, u stilu neznalačkih i nepismenih saradnika pokojne »Spremnosti«.

Da nije te ružne crte koja se pokatkad pojavi u ovoj knjizi, ova bi kompilacija — moramo to ponoviti — bila jedan od retkih priručnika u kome su na relativno malom prostoru dati rezultati dosadašnjeg proučavanja srednjovekovne književnosti Južnih Slovena prilično sigurno i obuhvatno.

Sitnih omaški, naravno, ima. Pisac nije mogao doći u Italiji do svake rasprave koja je izišla u Jugoslaviji; ponekiput je jasno da mu nisu bili dostupni neki naučni časopisi koji su izlazili u ćirilici. Tako na primer on »Mudrost i proročastvije« na str. 229 navodi kao originalni spis despota Stefana Lazarevića, a odavno je poznato da je prevod sa grčkog. Ali sve u svemu takve omaške nisu bitne i bilo bi cepidlački navoditi ih na ovom mestu i u ovako kratkom prikazu; to će biti učinjeno u stručnim listovima. Uostalom, one su takve prirode da ne mogu izmeniti opšti utisak o prilično solidnoj akribiji i naučnoj spremi piščevoj.

Knjigu je štampala u Grotaferati Scuola Tipografica Italo—Orientale »San Nilo« (koja je po svoj prilici u rukama crkvene propagande za istok), a na naslovnim listovima nema imena izdavača što bi trebalo da znači da ju je pisac objavio o svom trošku. Možda u ovome treba tražiti povod onim mestima koja su zamračila ovaj inače tako sadržajan i metodski uspeo priručnik?

Božidar KOVAČEVIĆ

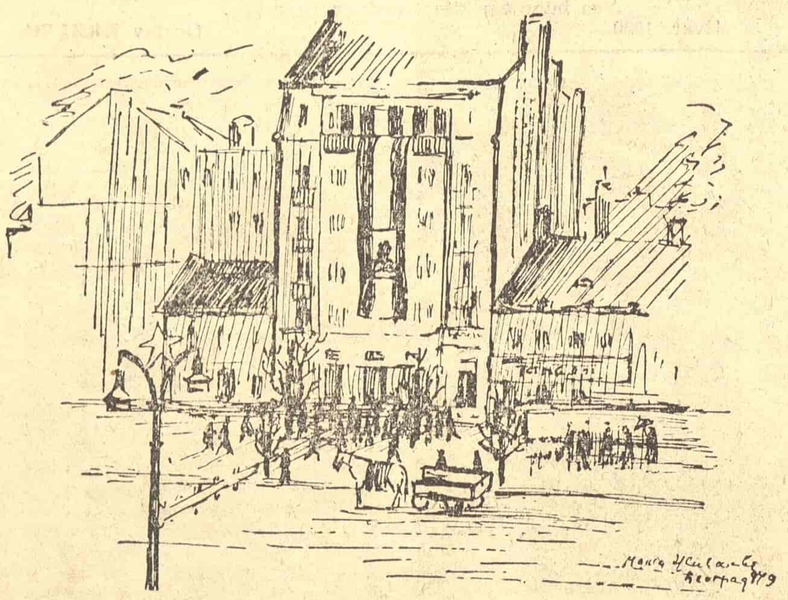

Maša Živkova: Beograd

Čitaoci nam pišu

POVODOM POSLEDNJIH MUZIČKIH KRITIKA U NAŠOJ ŠTAMPI

Za našu dosadašnju muzičku kritiku ne bismo mogli reći da je bila uvek na visini. Česta suprotnost mišljenja o jednom istom koncertu ostavlja kod čitalaca utisak površnosti pa čak i nestručnosti u pisanju kritike.

Uzmimo, na primer, kritike koje su izašle u našoj štampi posle održanih koncerata simfoniskog radio-orkestra sa dirigentom Rudolfom Danbarom. Dok se kritičar »Borbe«, Nikola Hercigonja pohvalno izražava o delu američkog kompozitora A. Koplenda »El Salon Meksiko«, priznavši autoru »duhovitost«, »inventivnost« i »stvaralački zamah« a samu kompoziciju smatra originalnom, dotle kritičar »Politike«, Stana Đurić — Klajn, smatra da je pomenuto delo »sastavljeno od jeftinih i površnih motiva« pronalazeći čak motive »La Palome« i »Kukarače«.

Nikola Hercigonja u istoj kritici, osvrćući se na dirigenta i orkestar, između ostalog kaže: »Rudolf Danbar, inače temperamentan, nije mogao izvući orkestar iz pasivnosti u kojoj se ovaj nalazio...«. Na osnovu čega je izveden ovakav proizvoljan zaključak? Kada bi se kritičar više zainteresovao za rad i stručne probleme jednog simfoniskog okrestra uvideo bi da se o nekoj »pasivnosti« u simfoniskom orkestru ne može uopšte govoriti. Naprotiv, simfoniski orkestar je ovom prilikom dao sve od sebe da taj koncert što bolje uspe.

Isti kritičar, u članku o koncertu italijanske violinistkinje Pine Karmireli koji je objavljen u istom broju »Borbe«, učinio je grešku prilikom označavanja dela koje se izvodilo. Reč je o Bahovoj partiti broj 4 u D-molu koju je on označio sa »Partitom broj 2 u E-molu« (Bah nije napisao za violinu nijednu sonatu u E-molu). Ovakve se greške ne bi smele desiti ni u kom slučaju, jer stavljaju u pitanje samu stručnost kritike ili joj daju izgled površnosti.

Naveli smo ovde nekoliko primera koji svakako ne idu u prilog našoj muzičkoj kritici. Pored toga, naše kritike pune su preteranog fraziranja i mnogih stranih reči bez pravog značenja, što bi takođe trebalo svesti na najmanju meru. Kritika treba da bude stručna, ali i pored toga ona mora biti razumljiva čitaocu. Jer, samo takva kritika može poslužiti svojoj pravoj svrsi — razvitku muzičke kulture kod nas.

Kolektiv Simfoniskog orkestra Radio-Beograda

BILO BI KORISNO...

U 38 broju Književnih novina izišao je prikaz Milivoja Ristića povodom knjige »Hiljadu i jedna noć«. Iz tog prikaza jasno se vidi da je ova knjiga veoma korisna i svako zaželi da je kupi. Međutim, i pored svega toga, knjiga »Hiljadu i jedna noć« nije se mogla dobiti u beogradskim knjižarama. Svuda su nam odgovorili kako nemaju i da su ovu knjigu dobile samo biblioteke. Nije to slučaj samo sa knjigom »Hiljadu i jedna noć«. To se dogodilo i sa knjigom »Veliko iščekivanje« od Dikensa, koja se mogla vrlo teško naći.

Zar ne bi bilo bolje da se neke vrednije knjige, koje čitalačka publika više traži, štampaju u većem tiražu? Možda se oseća nedostatak u hartiji i u drugim sredstvima oko štampanja knjiga. Ali zar ne bi bilo bolje štampati u mnogo manjem tiražu one knjige koje inače dugo stoje neprodate po rafovima knjižara, dok bi se vredna klasična izdanja štampala u mnogo većem tiražu.

Zoran Dimitrijević

PREDAVANJE O BALZAKU U UDRUŽENJU KNJIŽEVNIKA SRBIJE

U sredu, 11 oktobra, književnik Dušan Matić održao je na plenarnom sastanku književnika Srbije predavanje povodom stogodišnjice velikog francuskog pisca-realiste Onore de Balzaka. Predavač se u glavnim crtama dotakao života i rada pisca »Ljudske komedije«.

Posle predavanja nastala je vrlo živa diskusija u vezi sa stvaralačkim postupkom majstora francuskog klasičnog romana.

Beleške

PROSLAVA MARULIĆEVA JUBILEJA U ZAGREBU — U koncertnoj dvorani »Istra« održana je 10 o. m. svečana akademija u čast petstogodišnjice rođenja velikog hrvatskog pesnika Marka Marulića. Akademiju je priredilo Povereništvo za prosvetu i kulturu Gradskog NO. O značaju Marka Marulića govorio je prof. Josip Busija, a umetnički deo programa izveli su Državni simfoniski orkestar, članovi Hrvatskog narodnog kazališta i mešoviti hor KUD »Vinko Jedut«. Akademija u čast Marulićeva jubileja održana je 7 o. m. i u Klubu novinara i književnika. Govorio je književnik Mihovil Kombol, a članovi Narodnog kazališta Mato Grković i Nikša Stefanini recitovali su odlomke iz Marulićevih pesničkih dela.

OTVOREN DRAMSKI STUDIO NA CETINJU — Pri Narodnom pozorištu na Cetinju otvoren je Dramski studio u kome će se školovati srednji pozorišni kadrovi. Nastava će se izvoditi uz pomoć članova cetinjskog pozorišta.

NOVA SEZONA U POZORIŠTIMA CRNE GORE — Ovogodišnji repertoar crnogorskih pozorišta razlikuje se od ranijih po tome što je više od tri četvrtine dramskih dela uzeto iz domaće literature. Cetinjsko pozorište počeće ovu sezonu Molijerovim »Tartifom«, a zatim će dati premijere komada »Pokondirena tikva« od Sterije Popovića i komada savremenih domaćih autora: »Major Bauk« od Copića, »Povlačenje« od Božića i »Operacija« od Pucova. Od stranih klasika zastupljen je Ostrovski komadom »Devojka bez miraza«. Pošto je pozorišni ansambl popunjen novim snagama, to se neće obnavljati nijedan komad iz proteklih sezona, već će se po mogućnosti repertoar dopuniti novim komadima.

Kotorsko pozorište priprema komad iz svog kraja »Vukac Paštrović«, koji je napisao Stjepan Mitrov Ljubiša.

Nikšićko pozorište dače premijere domaćih dela: »Đido« od Veselinovića i Brzaka, »Seosku učiteljicu«, dramatizaciju po romanu Svetolika Rankovića i »Na straži« od Viktora Cara Emina.

Pljevaljsko pozorište, najmlađe pozorište u Crnoj Gori, otvoriće svoju sezonu Nušićevim komadom »Svet«, a na repertoaru su još komadi: »Ženidba i udadba« od Sterije, »Sluga dvaju gospodara« od Goldonija i »Zaseda« od Filipovića. Da bi se ovaj repertoar ostvario, predviđeno je gostovanje reditelja iz drugih republika, kao i međusobno gostovanje reditelja crnogorskih pozorišta.

TRINAEST MUZEJA NARODNOOSLOBODILAČKE BORBE — U razdoblju od 1945 do 1950 godine osnovano je u Jugoslaviji 13 muzeja NOB. Ti se muzeji nalaze u Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Titovom Užicu, Sarajevu, Banja Luci, Jajcu i Mostaru. Od tih 13 muzeja osam tematski u celini obrađuju NOB, kako se ona odvijala u pojedinim republikama, odnosno oblastima. Kao specijalni tip NOB muzeja su memorijalni muzeji, koji se sadržajno vezuju uz jedan određeni događaj iz naše narodne revolucije. Takvih muzeja ima zasada pet u zemlji i to: dva u Beogradu, dva u Zagrebu i jedan u Titovom Užicu. U NR BiH osnovaće se u dogledno vreme memorijalni muzej NOB u Drvaru, gde će biti obrađena tema desanta na Drvar.

UDRUŽENJE LIKOVNIH UMETNIKA SRBIJE POKREĆE NOV LIST »LIKOVNI ŽIVOT« — Prvi broj ovoga lista izlazi 29 novembra ove godine kada će biti otvorena i deseta jesenja izložba ULUSA. Zadatak lista je da prati događaje u našem likovnom životu. Reprodukcijama slika, skulptura i crteža naših umetnika posvetiće se trećina celokupnog prostora u listu. List će biti opremljen u dve boje na četiri strane novinskog formata, a izlaziće jedanput mesečno. Prilikom velikih izložaba štampaće se posebna izdanja. Za odgovornog urednika izabran je Dragoslav Stojanović-Sip, a u redakcioni odbor su ušli: Pavle Vasić, Miodrag Ćirić, Predrag Milosavljević, Đorđe Popović, Đorđe Krekić i Miodrag Protić.

NOVI MUZEJI U ZAGREBU — U Zagrebu se ovih dana otvaraju dva muzeja. Jedan će biti u kući gde je održana Peta partiska konferencija KPJ, a druga gde je održana Prva konferencija KP Hrvatske.

BIBLIOGRAFIJA

Mirko Božić: **Drame.** Izdanje »Novog pokoljenja«, Zagreb 1950, latinicom, str. 174, cijena 31 din.

Maksim Gorki: **Pripovijetke, djela, knjiga XIX.** Izdanje »Kulture«, Zagreb 1950, latinicom, str. 251, cijena 57,50 din.

Marin Franičević: **Graditelji života, pesme.** Izdanje »Kulture«, Zagreb 1950, latinicom, str. 175, cijena 69,50 din.

Martin Andersen Nekse: **Pele osvajač,** knjiga I, roman. Preveo s danskog Mihailo Stojanović. Izdanje »Kulture«, Zagreb 1950, latinicom, str. 509, cijena za obe knjige 154 din.

Pavle Kadović: **Pjesme.** Izdanje »Svjetlosti«, Sarajevo 1950, ćirilicom, str. 46, cijena 22 din.

Eseji o Puškinu i Ljermontovu. Izdanje »Matice Hrvatske«, Zagreb 1950, latinicom, str. 262, cijena 108 din.

Redakcioni odbor

Fran Albreht, Jovan Boškovski, Jože Horvat, Dušan Kostić, Tanasije Mladenović, Jovan Popović, Mehmed Selimović i Risto Tošović.

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara

Za inostranstvo: na 3 meseca 65 dinara, na 6 meseci 130 dinara i na godinu dana 260 dinara

Rukopisi se ne vraćaju

Broj čekovnog računa 101-903305

Poštanski fah 617

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba« Beograd, Kardeljeva 21.